

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Rapportage H1 2019

achmea

Achmea Investment Management

Inhoudsopgave

1.	Activiteiten & Ontwikkelingen	03
2.	Inleiding verantwoord beleggen	06
3.	Uitsluitingsbeleid	11
4.	Stembeleid & Corporate Governance	17
5.	Engagement	23
6.	Samenwerking & Collectieve Initiatieven	39
7.	Bijlagen	43

1. Activiteiten & Ontwikkelingen

Het afgelopen halfjaar zijn binnen de Nederlandse financiële sector veel initiatieven ontplooid rond Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). Achmea IM heeft aan veel van deze initiatieven een bijdrage geleverd en de belangen van haar klanten behartigd. Zo hebben wij onze kennis en ervaring gedeeld op verschillende forums en hebben wij via werkgroepen meegewerkt aan diverse MVB-ontwikkelingen. Daarnaast geeft Achmea IM binnen haar beleggingsbeleid invulling aan maatschappelijk verantwoord beleggen door het inzetten van verschillende instrumenten. In deze rapportage kunt u lezen welke activiteiten Achmea IM heeft ondernomen in het afgelopen jaar.

Nulmeting IMVB convenant voor Pensioenfondsen

In december 2018 ondertekende ruim 70 pensioenfondsen het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) Convenant. In dit convenant gaan pensioenfondsen de samenwerking aan met maatschappelijke organisaties (ngo's), vakbeweging en overheid om duurzaam te beleggen. De partijen hebben met dit convenant het doel om negatieve gevolgen van beleggingen door pensioenfondsen op samenleving en milieu te voorkomen en aan te pakken. De partijen brengen daartoe hun kennis en expertise in. Het convenant is tot stand gekomen onder begeleiding van de Sociaal-Economische Raad (SER). Ruim 70 pensioenfondsen hebben zich gecommitteerd aan de afspraken in het convenant. Vanuit het convenant is in mei een brede uitvraag gedaan naar de huidige stand van het MVB beleid en de implementatie van de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. In september 2019 zal de monitoring commissie de resultaten bekend maken van deze nulmeting.

Werkconferenties klimaatimpact financiële sector

Zijn financiële instellingen voorbereid op de manier waarop ons klimaat verandert en de gevolgen daarvan voor de samenleving? Wat kunnen financiële instellingen zelf doen in hun beleggingsbeleid om klimaatverandering tegen te gaan? Het antwoord op deze en andere belangrijke vragen werd gegeven tijdens een serie werkconferenties over klimaatimpact in de financiële sector. Vanuit de koepelorganisaties en De Nederlandsche Bank zijn er in de eerste helft van 2019 twee werkconferenties georganiseerd over klimaatimpact in de financiële sector.

Tijdens de eerste werkconferentie in januari heeft Ed Nijpels, als voorzitter van het Klimaatberaad, een toelichting gegeven op het Klimaatakkoord van Parijs. In juni is de tweede werkconferentie gehouden waarbij Margot Ribberink, klimaatdeskundige en voormalig weervrouw bij omroep RTL, een toespraak hield over klimaatverandering en de gevolgen hiervan op de samenleving. Op beide conferenties zijn diverse deelsessies gehouden waarbij experts en deelnemers met elkaar van gedachten konden wisselen over het thema Klimaatverandering. Achmea IM heeft deelgenomen aan beide conferenties.

Uitstekende PRI-beoordeling voor ons MVB-beleid

Achmea IM heeft in 2007 de Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend, waarmee wij ons committeren aan de integratie van duurzaamheidscriteria in onze beleggingsprocessen. Ondertekenaars van de PRI worden jaarlijks getoetst op de kwaliteit, reikwijdte en toepassing van deze principes. Op 17 juli ontvingen wij een uitstekende beoordeling, waarbij wij voor onze inspanningen op alle gevraagde modules en beleggingscategorieën een A of een A+ score behaalden. De hoogst haalbare scores. Als ondertekenaar zijn wij beoordeeld op drie hoofdthema's. Ten eerste heeft PRI beoordeeld of Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is gewaarborgd in de algehele strategie en het bestuur van Achmea IM. Dit leidde net als in 2018 tot de hoogst haalbare score van A+. Daarmee heeft Achmea de bestendige lijn van A+ beoordeling vastgehouden. Het tweede hoofdthema gaat over ESG bij het selecteren, aanstellen en monitoren van externe managers waarvoor we op alle onderdelen een A score ontvingen. Tot slot ontvingen wij voor de beleggingen door Achmea IM en active ownership activiteiten (stemmen en engagement) ook een A score op alle onderliggende onderdelen.

Stewardship code en shareholders right directive

Op 10 juni 2019 is de Europese Shareholders' rights directive (Richtlijn 2017/828/EU) in werking getreden. Deze richtlijn heeft tot doel de betrokkenheid van aandeelhouders bij de corporate governance van beursvennootschappen verder te vergroten en de transparantie tussen vennootschappen en beleggers te bevorderen. De richtlijn wordt in Nederland geïmplementeerd via de Wet financieel toezicht ('Wft').

De verwachting is dat de richtlijn in het najaar van 2019 in werking zal treden in Nederland. Daarnaast is per 1 januari 2019 de Nederlandse Stewardship Code in werking getreden. Deze code is opgesteld door Eumedion, het Nederlandse corporate governance platform. De code bevat naast een aantal bepalingen uit de Nederlandse corporate governance code ook bepalingen uit de Europese Shareholders' rights directive. De Stewardship Code ziet toe op het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en het voeren van een dialoog met ondernemingen waarin wordt belegd. Achmea IM publiceert jaarlijks op haar website het verslag Verantwoord en Betrokken aandeelhouderschap en geeft daarin aan hoe zij de Stewardship Code (en daarmee de Shareholders' rights directive) heeft geïmplementeerd.

2. Inleiding verantwoord beleggen

Achmea Investment Management beheert beleggingsfondsen waar institutionele beleggers in participeren. Sinds 2008 past Achmea Investment Management MVB-instrumenten toe bij het beheren van het vermogen in deze beleggingsfondsen. In dit verslag leest u de laatste stand van zaken met betrekking tot deze instrumenten en vindt u terug welke activiteiten voor de beleggingsfondsen zijn ondernomen. Beleidsdocumenten en rapportages zijn terug te vinden op de website van Achmea Investment Management.

2.1. Verantwoord beleggen

Achmea IM staat voor een goed en betaalbaar pensioen en is van mening dat maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) bijdraagt aan het realiseren van een goed en betaalbaar pensioen voor huidige en toekomstige generaties. Daarom besteedt Achmea IM waar nodig en mogelijk binnen de fiduciaire verantwoordelijkheid aandacht aan ecologische, sociale en governance (ESG) onderwerpen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen door ondernemingen waarin belegd wordt, speelt een belangrijke rol.

2.2. Uitgangspunten

Voor het maatschappelijk verantwoord beleggen beleid (hierna MVB-beleid) hanteert Achmea IM de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties (UN Global Compact) als uitgangspunt alsook de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (OESO-richtlijnen) en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (Guiding Principles).

Het UN Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes (zie bijlage 7.1) en beslaat vier hoofdthema's:

- Mensenrechten;
- Arbeidsnormen;
- Milieu;
- Anticorruptie.

Deze principes vinden hun oorsprong in internationale verdragen zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en principes van de International Labour Organisation (ILO). Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitvoeren.

De OESO-richtlijnen en Guiding Principles geven naast de vier genoemde thema's richting aan ondernemingsgedrag op de volgende thema's:

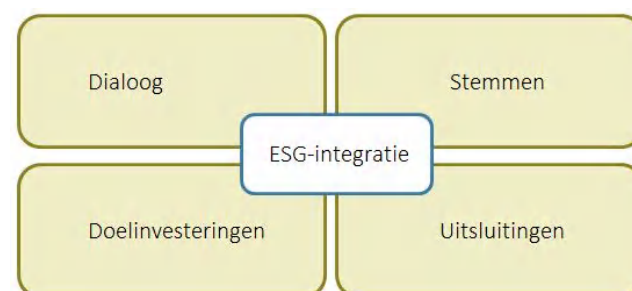
- Consumentenbelangen;
- Wetenschap en technologie;
- Mededinging;
- Belastingen.

2.3. Instrumenten

Bij het in praktijk brengen van Achmea IM's MVB-beleid, wordt gebruik gemaakt van vijf instrumenten:

1. Uitsluiting van producenten van controversiële wapens en tabak, ondernemingen die op structurele wijze principes van het UN Global Compact schenden en landen die vallen onder de sanctiewet 1977;
2. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen;
3. Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
4. Doelinvesteringen (Green Bonds);
5. ESG-integratie in beleggingsprocessen.

FIGUUR 2.3.1 MVB-INSTRUMENTEN ACHMEA IM

2.4. Transparantie en verantwoording

Transparantie is onafscheidelijk verbonden aan een goed MVB-beleid. Achmea IM rapporteert daarom tweemaal per jaar over hoe zij de afgelopen periode invulling gaf aan het MVB-beleid. Ook rapporteert Achmea IM over de wijze waarop instrumenten zijn ingezet op sociale, governance en milieuthema's. Daarnaast geven wij inzicht in ons stemgedrag via een vote disclosure system. De rapportages en het systeem zijn toegankelijk via de website van Achmea IM. Ook staan de volgende documenten op website:

1. Verantwoord beleggen beleid;
2. Uitsluitingsbeleid ten aanzien van controversiële wapens en structurele Global Compact schenders;
3. Corporate governance en stembeleid.

2.5. Scope van rapportage

Het verantwoord beleggen beleid is van toepassing op onderstaande beleggingsfondsen:

- Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds
- Achmea IM Hedged Wereldwijd Aandelen Fonds
- Achmea IM Global High Yield Fonds
- Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds
- Achmea IM Geldmarkt Fonds
- Achmea IM Lagere Overheden Kasgeldstortingen Fonds
- Achmea IM Green Bond Fund
- Beleggingspool Achmea Bedrijfsobligaties High Yield
- Beleggingspool Achmea Bedrijfsobligaties Investment Grade
- Beleggingspool Achmea Aandelen Wereldwijd

In deze rapportage is verantwoording afgelegd voor het in de beleggingsfondsen gevoerde MVB- beleid. Daarnaast voert Achmea IM een aantal beleggingsfondsen die fund-of-funds zijn. Op deze fondsen is het MVB-beleid van externe vermogensbeheerder van toepassing.

2.6. ESG Integratie

Achmea IM hecht waarde aan ESG-informatie. Voor de beheerde beleggingsfondsen wordt daar waar mogelijk ESG-informatie op een systematische en consistente manier geïntegreerd in de beleggingsprocessen. Het inzichtelijk maken van ESG-risico's dient bij te dragen aan het maken van beter geïnformeerde beleggingsbeslissingen.

Aandelen

Binnen het kwantitatieve (factor) beleggingsproces voor aandelen heeft ESG-integratie een plek binnen de factor kwaliteit. De factor kwaliteit kwam als meeste geschikte factor naar voren na uitvoering testen van verschillende ESG-

integratie scenario's. Voor alle ondernemingen worden ESG risico's en kansen met gebruikmaking van MSCI ESG Research inzichtelijk gemaakt. Het meewegen van deze informatie van ondernemingen ten aanzien van enerzijds risicoblootstelling en anderzijds door het management van de onderneming ingevoerde beheersmaatregelen blijkt zich het beste te laten vangen in de factor kwaliteit. ESG-integratie is daarmee toegepast op alle intern beheerde aandelenstrategieën.

Bedrijfsobligaties

Bij het beheer van het Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds past Achmea IM op structurele wijze een ESG-integratiestrategie in het beleggingsproces toe. Voor alle ondernemingen worden ESG risico's en kansen met gebruikmaking van MSCI ESG Research inzichtelijk gemaakt. Binnen het beleggingsproces wordt vervolgens een gedetailleerde analyse gemaakt van de ESG risico-opslag die de issuer voor de uitgegeven obligatielening zou moeten bieden. Dit gebeurt naast de reguliere kredietwaardigheids- en andere relevante economische criteria. Op basis van deze gedetailleerde analyses van risico-opslagen wordt bepaald in welke mate een issuer/lening een aantrekkelijke vergoeding biedt voor gelopen risico's. Deze informatie vormt de basis voor de beleggingsbeslissingen.

Staatsobligaties

Voor het Achmea IM EMU staatsobligatiefonds worden bestuurlijke, milieu en sociale risico's waar van toepassing en relevant meegewogen in kwantitatieve en kwalitatieve landenanalyses. In de bepaling van het risico of een land de uitgeleende hoofdsom en bijhorende rente volledig en op tijd terug kan betalen, zijn ESG risico's dus meegewogen. Bij het identificeren van deze risico's maken de Achmea IM portefeuillemanagers gebruik van ESG landenanalyses van een onafhankelijke dataleverancier: MSCI ESG Research.

Achmea IM werkt continu aan verbeteringen van het ESG-integratieproces. Zo is in de afgelopen periode een uitgebreide studie uitgevoerd naar de effecten van verschillende ESG-pijlers op de credit spreads van staatsobligaties. De opgedane kennis wordt geïntegreerd in het beleggingsproces.

Green Bonds (doelinvesterings)

Het Achmea IM Green Bond Fund belegt wereldwijd hoofdzakelijk in kwalitatief hoogwaardige, groene staats- en bedrijfsobligaties. Green bonds zijn obligaties uitgegeven door (semi)-overheden, internationale instellingen of ondernemingen. De opbrengsten worden gebruikt om projecten en activiteiten met een aantoonbaar positief effect op het milieu en klimaat of om effectieve oplossingen voor klimaatbescherming te (her)financieren. Meer specifiek (her)financieren green bonds projecten gericht op energie-efficiëntie, schoon vervoer en milieuvriendelijke technologieën (waaronder wind- en zonne-energie). Ook projecten voor het weerbaarder maken van infrastructuur en de leefomgeving tegen de fysieke gevolgen van klimaatverandering komen in aanmerking voor (her)financiering.

Green bonds hebben dezelfde karakteristieken als gewone, grijze obligaties. Ze hebben een soortgelijk rendement, hetzelfde kredietrisico en een vergelijkbare liquiditeit. Het verschil is dat met green bonds milieuvriendelijke projecten worden gefinancierd. Achmea IM gebruikt een eigen onafhankelijk raamwerk om vast te stellen dat de opbrengsten van green bonds ook echt worden aangewend voor groene projecten. Dit raamwerk is geënt op de internationale richtlijnen Green Bond Principles en de Climate Bonds taxonomie van het Climate Bonds Initiative.

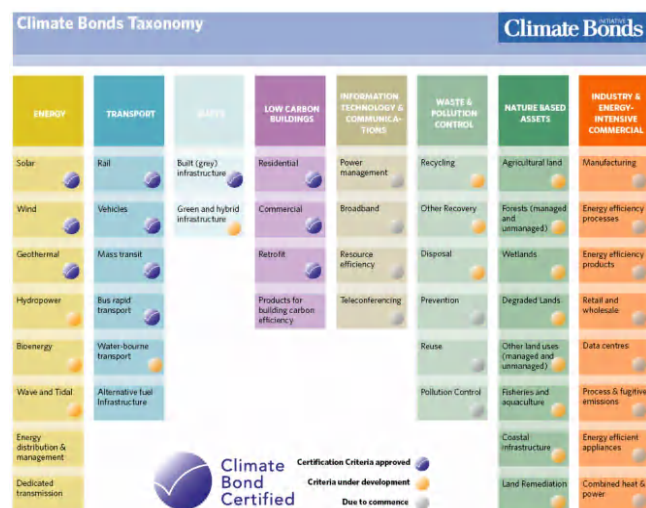
De Green Bond Principles zien toe op het proces waarmee green bonds naar de markt worden gebracht en omvatten:

- Principes rondom het gebruik van het opgehaald kapitaal;
- Principes rondom het proces van projectbeoordeling en -selectie;
- Principes rondom het beheer van opgehaald kapitaal;
- Principes rondom verslaglegging.

In onze beoordeling besteden we expliciet aandacht aan de mate waarin een green bond past in de algemene strategie van de uitgevende instelling.

De taxonomie van het Climate Bonds Initiative dient als kader bij het beoordelen van gefinancierde projecten en moet bijdragen aan het vertrouwen dat de met de opbrengsten gefinancierde projecten een aantoonbaar positief effect op het milieu of klimaat hebben.

FIGUUR 2.6.1 TAXONOMIE CLIMATE BONDS INITIATIVE¹

¹ Bron: Climate Bonds Initiative

Metten CO₂-voetafdruk van debeleggingsfondsen

Achmea IM besteedt speciaal aandacht aan risico's rond klimaatverandering. Dit vanuit het besef dat klimaatverandering en de noodzakelijke overgang naar een koolstofarme economie de waarde van beleggingen negatief kunnen beïnvloeden. Als onderdeel van haar klimaatstrategie heeft Achmea IM de CO₂-voetafdruk van het Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds en het Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds gemeten.

Methodiek en maatstaf voor meten CO₂-voetafdruk

Voor het berekenen van een CO₂-voetafdruk zijn er diverse maatstaven en methodes voorhanden. Op hoofdlijnen zijn de methodes onder te verdelen in:

1. Methodes gericht om blootstelling aan absolute CO₂-emissies (de som van de scope 1,2 en 3 emissies) inzichtelijk te maken;
2. Methodes gericht om blootstelling aan CO₂-intensiteit (bijvoorbeeld de ratio tussen de CO₂-emissies en de omzet van een onderneming) inzichtelijk te maken.

Achmea IM maakt voor het aandelenfonds zowel de absolute CO₂-emissies per miljoen euro geïnvesteerd vermogen als de CO₂-intensiteit inzichtelijk. Voor de absolute voetafdruk worden CO₂-emissies toegewezen aan de portefeuille op basis van een eigenaarschap. Als het fonds 1 procent van de totale marktkapitalisatie van een bedrijf bezit, dan wordt 1 procent van de broeikasgasemissies toegekend aan de CO₂-voetafdruk van de portefeuille. De CO₂-intensiteit wordt bepaald op basis van de gewogen gemiddelde CO₂-intensiteit van de portefeuille- of benchmarkgewichten ('weighted average carbon intensity'). Deze maatstaf kan eenvoudiger toegepast worden in verschillende beleggingscategorieën omdat deze niet afhankelijk is van eigenaarschap. Deze laatste maatstaf hanteert Achmea IM ook om de CO₂-intensiteit van het bedrijfsobligatiefonds inzichtelijk te maken.

Focus op scope 1 en scope 2 CO₂-emissies

Op basis van het Greenhouse Gas (GHG) Protocol zijn de bronnen voor CO₂-emissie per onderneming onderverdeeld in drie 'scopes' (reikwijdtes). Scope 1 en 2 emissies hebben betrekking op emissies waar een onderneming direct voor verantwoordelijk is en indirecte broeikasgasemissies door verbruik van gekochte elektriciteit, warmte of stoom. Scope 3 emissies dekken alle indirecte emissies als gevolg van de activiteiten van een onderneming.

Achmea IM baseert de berekeningen voor de CO₂-voetafdruk op scope 1 en scope 2 CO₂-emissies. Achmea IM signaleert dat scope 3 CO₂-emissies nog onvoldoende en op verschillende manieren door bedrijven worden gerapporteerd. De kwaliteit van deze gegevens is daardoor van een lager niveau. Ook leiden deze scope 3 CO₂-emissies tot dubbeltellingen in de voetafdruk. Achmea laat de scope 3 CO₂-emissies daarom voorlopig buiten beschouwing.

Bron en reikwijdte van CO₂-data

Voor de berekening van de voetafdruk is gebruik gemaakt van CO₂-data van MSCI ESG Research. Voor de aandelenportefeuilles van Achmea zijn deze CO₂-data voor ruim 99% gebaseerd op door de ondernemingen gerapporteerde CO₂-data over 2017. Voor de

bedrijfsobligatieportefeuille betreft dit ruim 55%.

Beleggingen waar op het moment van berekenen geen CO₂-data beschikbaar waren, hebben een CO₂-voetafdruk toegewezen gekregen gelijk aan die van het gemiddelde van de portefeuille.

TABEL 2.6.1 CO₂-VOETAFDRUK ACHMEA IM BELEGGINGSFONDSEN PER 30-06-2019

	CO ₂ -emissies (tCO ₂ /mio euro belegd vermogen)	CO ₂ -intensiteit (tCO ₂ /mio USD sales)
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	153,35	210,94
MSCI World	116,06	180,32
Vershil	32,1%	17,0%
Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds	--	82,44
Iboxx EUR Non-Sovereign	--	135,82
Vershil	--	-53,4%

3. Uitsluitingsbeleid

Er kunnen uiteenlopende redenen zijn voor een institutionele belegger om op voorhand niet te willen beleggen in bepaalde ondernemingen of landen. Zo kan men ervoor kiezen om niet te beleggen in ondernemingen die ongewenst gedrag vertonen of ondernemingen die controversiële producten produceren. Wanneer een onderneming betrokken is bij een controversieel product, veelal een kernactiviteit van de onderneming, is het toepassen van een engagementbeleid niet reëel. Het is immers lastig de onderneming over te halen een ander product te produceren. Achmea IM past in dat geval een uitsluitingsbeleid toe. Daarnaast kunnen ondernemingen die op structurele wijze met hun gedrag internationale normen over mensenrechten, milieu, arbeidsnormen of corruptie schenden en bij achterblijvende engagementresultaten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij vormen de principes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen het uitgangspunt. Het uitsluitingsbeleid van Achmea IM richt zich op vier criteria, namelijk producenten van controversiële wapens, tabak, structurele schenders van internationale gedragsnormen en landen waaraan internationale sancties zijn opgelegd..

3.1. Controversiële Wapens

3.1.1. Definitie controversiële wapens

Voor Achmea IM zijn wapens controversieel wanneer deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten deze de maatschappij en de economie. Wij zien ons uitsluitingsbeleid op controversiële wapens dan ook als onderdeel van ons **mensenrechtenbeleid**. In de praktijk gaat het om de volgende wapens:

1. Nucleaire wapens;
2. Biologische wapens;
3. Chemische wapens;
4. Antipersoonsmijnen;
5. Clustermunitie.

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoekt Achmea IM aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid. Het volledige uitsluitingsbeleid kunt u terugvinden op de website.

3.1.2. Vaststellen uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om financiële markten die ontwikkeld zijn, dus er wordt niet in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op deze beleggingen. Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS-Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (tabel 3.1.2.1). Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele beleggingsuniversum. Wanneer het onderzoeksbureau betrokkenheid vaststelt, leidt dit tot uitsluiting.

TABEL 3.1.2.1 INDICATIEVE AFM LIJST PER 1 JANUARI 2019¹

Onderneming	Land	Clustermunitie
Elbit Systems	Israël	ja
Hanwha Corporation	Zuid-Korea	ja
Poongsan Corporation	Zuid-Korea	ja

¹ Bron: Achmea Investment Management & "indicatieve AFM lijst"

3.1.3. Uitsluiting controversiële wapens

Verbod beleggen in clustermunitie

Met betrekking tot het verbod tot beleggen in clustermunitie heeft de AFM geïnventariseerd welke ondernemingen per 1 januari 2019 voldoen aan de criteria geformuleerd in artikel 21a Besluit Marktmissbruik. Uit deze inventarisatie blijkt dat drie beursgenoteerde ondernemingen volgens tabel 3.1.2.1

in ieder geval onder de wettelijke definitie van een ‘verboden onderneming’ als bedoeld in artikel 21a Besluit Marktmissbruik vallen.

Veranderingen in de uitsluitingslijst

Screening van het beleggingsuniversum op basis van onderzoeksgegevens van ISS-Ethix leiden tot een vijftal wijzigingen in de uitsluitingslijst. Van dit vijftal ondernemingen is vastgesteld dat zij betrokken zijn bij de productie van clustermunities of nucleaire wapens. Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd. en LIG Nex1 Co., Ltd. zijn betrokken bij clustermunities en zijn ook toegevoegd aan de AFM-lijst en waren reeds uitgesloten van ons beleggingsuniversum. De overige ondernemingen zijn betrokken bij nucleaire wapens. Zie alle wijzigingen in de Achmea IM uitsluitingslijst in tabel 3.1.3.1.

TABEL 3.1.3.1 VERANDERINGEN IN ACHMEA IM UITSLUITINGSLIJST CONTROVERSIELE WAPENS¹

Onderneming	Land	Status
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.	China	Toegevoegd
Hitachi Zosen Corp	Japan	Toegevoegd
LIG Nex1 Co., Ltd.	Zuid-Korea	Toegevoegd
Lumibird	Frankrijk	Toegevoegd
Science Applications International corp	Verenigde Staten	Toegevoegd

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

De actuele uitsluitingslijst voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens is onderstaand weergegeven ²:

- AECOM
- Aerojet Rocketdyne Holdings Inc
- Aerotech SA
- Airbus Group SE
- Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
- Aryt Industries Ltd
- Babcock International Group PLC
- BAE Systems PLC
- Boeing Co/The
- Bharat Dynamics Limited
- Booz Allen Hamilton Holding Corp
- BWX Technologies Inc
- Brookfield Asset Management Inc.
- Brookfield Business partners L.P.

- CACI International Inc
- China Shipbuilding Industry Co., Ltd.
- Cohort PLC
- Constructions Industrielles de la Mediterranee SA
- Elbit Systems
- Engility Holdings Inc
- Fluor Corp
- Fortive Corp
- General Dynamics Corp
- GP Strategies Corp
- Hanwha Corp
- Harris Corp
- Hitachi Zosen Corp
- Honeywell International Inc
- Huntington Ingalls Industries Inc
- Jacobs Engineering Group Inc
- KBR Inc.
- L-3 Communications Holdings Inc
- Larsen & Toubro Ltd
- Leidos Holdings Inc
- Leonardo-Finmeccanica SpA
- LIG Nex1 Co., Ltd.
- Lockheed Martin Corp
- Lumibird
- Moog Inc
- Motovilikha Plants PJSC
- Northrop Grumman Corp
- Poongsan Corporation
- Poongsan Holdings Corp
- Premier Explosives Ltd
- Raytheon Co
- Rolls-Royce Holdings PLC
- S&T Dynamics Co Ltd
- S&T Holdings Co Ltd
- Safran SA
- Science Applications International corp
- Serco Group PLC
- SGL Carbon SE
- Steel Partners Holdings LP
- Tata Power Co. Ltd
- Textron Inc
- Thales SA
- Ultra Electronics Holdings PLC
- United Technologies Corp
- Walchandnagar Industries Ltd

Per 1 juli 2019 is geen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum betrokken bij de productie van biologische- en/of chemische wapens.

² Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

3.2. Tabaksproducenten

3.2.1. Definitie tabaksproducenten

Achmea IM heeft besloten dat het beleggen in producenten van tabak niet past binnen de uitgangspunten van ons **gezondheidsbeleid**. De consequentie hiervan is dat tabaksbeleggingen niet in de beleggingsfondsen van Achmea IM voorkomen. Achmea IM maakt de keuze om alle producenten van rookwaar van het beleggingsuniversum uit te sluiten. Wederverkopers van rookwaren, zoals supermarkten, tankstations en luchtvaartmaatschappijen worden niet uitgesloten van het beleggingsuniversum.

3.2.2. Vaststellen uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om financiële markten die ontwikkeld zijn, dus er wordt niet in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op deze beleggingen. Op basis van GICS-classificatiecodes stellen wij vast welke ondernemingen als rookwarenproducenten worden aangemerkt. Twee maal per jaar screenen wij het beleggingsuniversum op dit criterium. Ondernemingen die zijn aangemerkt als rookwarenproducenten plaatsen wij op de geactualiseerde uitsluitingslijst. Eventueel aanwezige holdings in tabaksproducenten verkopen wij. Portefeuillemanagers mogen geen nieuwe holdings aankopen van uitgesloten ondernemingen zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat.

Binnen het beleggingsuniversum zijn per 1 juli 2019 de volgende ondernemingen aanmerkt als tabaksproducent³. Er hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in het beleggingsuniversum ten opzichte van de voorgaande screening.

- 22nd Century Group Inc
- Adris Grupa DD
- Al Eqbal Co for Investment PLC
- Alliance One International Inc
- Altria Group Inc
- Asenovgrad Tabac AD-Asenovgrad
- British American Tobacco Malaysia Bhd
- British American Tobacco PLC
- Bulgartabac Holding AD
- Coka Duvanska Industrija AD Coka
- Duvanski Kombinat AD Podgorica
- Eastern Tobacco
- Electronic Cigarettes International Group Ltd
- Fabrika Duhana Sarajevo DD Sarajevo
- Fabrika Duvana AD Banja Luka
- Godfrey Phillips India Ltd
- Golden Tobacco Ltd
- Gotse Delchev Tabac AD-Gotse Delchev
- Gudang Garam Tbk PT
- Hrvatski Duhani DD
- Huabao International Holdings Ltd
- Imperial Brands PLC
- ITC Ltd
- Japan Tobacco Inc
- Karelia Tobacco Co Inc SA
- Khyber Tobacco Co Ltd
- Kothari Products Ltd
- KT&G Corp
- Mount TAM Biotechnologies Inc
- Ngan Son JSC
- NTC Industries Ltd
- Pazardzhik BTM AD Pazardzhik
- Philip Morris International Inc
- PTFC Redevelopment Corp
- Shanghai Industrial Holdings Ltd
- Shumen-Tabac AD-Shumen
- Sinnar Bidi Udyog Ltd
- Slantse Stara Zagora- BT AD
- Smokefree Innotec Inc
- Societe Ivoirienne des Tabacs SA
- Strumica Tabak AD Strumica
- Swedish Match AB
- Tabak ad Nis
- Tong Jie Ltd
- TSL Ltd/Zimbabwe
- Union Tobacco & Cigarette Industries
- Universal Corp/VA
- Vector Group Ltd
- VST Industries Ltd
- Wismilak Inti Makmur Tbk PT

³ Bron: Achmea Investment Management, Bloomberg

3.3. Normschendingen

3.3.1. Schenders van internationale normen

Naast producenten van controversiële wapens vindt Achmea IM ook dat ondernemingen die op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie schenden, moeten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hiervoor hanteert Achmea IM een aantal belangrijke raamwerken als uitgangspunt, namelijk het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights. De OESO-richtlijnen onderscheiden naast de vier genoemde thema's ook de volgende thema's: consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De UN Guiding Principles geven handvatten voor overheden en ondernemingen hoe mensenrechtenschendingen in de praktijk te voorkomen, te adresseren en te mitigeren.

3.3.2. Vaststelling uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om ontwikkelde markten, er wordt niet direct in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op de directe beleggingen.

Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS-Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij structurele schendingen van internationale normen. Leidraad hierbij zijn de principes van het UN Global Compact op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anticorruptie. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele beleggingsuniversum.

Wanneer het onderzoeksbureau heeft geverifieerd dat een onderneming een schending pleegt op één van bovengenoemde principes leidt dit tot verdere analyse van de onderneming door de Beheerder van het beleggingsfonds. Omdat een schending snel kan ontstaan, maar ook weer snel kan worden opgeheven, komen alleen de structurele schenders van principes in aanmerking voor uitsluiting. Achmea IM stelt dat een schending structureel is wanneer deze ten minste 24 aaneengesloten maanden heeft plaatsgevonden. Zolang dit niet het geval is, heeft het

aangaan van de dialoog met de onderneming (engagement) de voorkeur. Uitsluiten in deze fase zou voorbarig zijn.

Na vaststelling van de lijst van structurele schenders bepaalt de Beheerder of de ondernemingen worden aangehouden, uitgesloten dan wel op een watchlist geplaatst worden. Dit besluit wordt genomen op basis van onderstaande criteria:

1. de houding van de onderneming ten aanzien van de schending en de bereidheid het gesprek met aandeelhouders aan te gaan (constructief/niet-constructief);
2. de ontwikkelingen t.a.v. de casus en door de onderneming gemaakte stappen om een schending (deels) op te heffen (positief/neutral/negatief);
3. de ernst van de schending: sommige schendingen beïnvloeden complete bevolkingsgroepen, andere niet (hoog/middel);
4. de sterkte van de casus waarbij wordt gekeken naar reeds gedane uitspraken van nationale of internationale gezaghebbende instanties (sterk/neutral/zwak).

Aan de hand van informatie over deze criteria vormt de Beheerder zich een beeld van de ontwikkelingen en ernst van de schending en wordt al dan niet overgegaan tot uitsluiting van de onderneming voor de aandelen- en vastrentende waardenfondsen.

Beleggingen in uitgesloten ondernemingen worden verkocht. Geen nieuwe aandelen of obligaties worden aangekocht zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat. Bij een geverifieerde opheffing van de schending zal de onderneming van de uitsluitingslijst worden verwijderd.

3.3.3. Uitsluiting structurele normschenders

Per 1 juli 2019 zijn wereldwijd 16 ondernemingen voor beleggingen uitgesloten van het relevante beleggingsuniversum vanwege structurele schendingen van internationaal breed geaccepteerde normen. Tien ondernemingen zijn uitgesloten in verband met de schending van het recht op zelfbeschikking (mensenrecht), één onderneming vanwege levering van wapentuig en/of militaire training aan een regime dat mensenrechten heeft geschonden, twee ondernemingen schenden rechten van inheemse volken en drie ondernemingen zijn uitgesloten vanwege het schenden van recht op vereniging en vakbondsvorming (arbeidsnormen).

Energy Transfer en Phillips 66 zijn toegevoegd aan de uitsluitingslijst op basis van het schenden van de rechten van inheemse volken. De Dakota Access Pipeline is een pijplijn die sinds 1 juni 2017 operationeel is. Eind 2016 heeft een speciale rapporteur voor inheemse volken van de Verenigde Naties vastgesteld dat de bij de aanleg betrokken partijen niet, of op onjuiste wijze toestemming hebben verkregen voor de aanleg van de pijplijn op het grondgebied van de

Standing Rock Sioux stam, een inheemse bevolkingsgroep. Dit constitueert een mensenrechtenschending volgens de Verklaring over de rechten van inheemse volken (2007) van de Verenigde Naties. Het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties (OHCHR) heeft in de dialoog bevestigd dat de United Nations Special Representative (UNSR) ernstig bezorgd is. Momenteel zijn er geen aanwijzingen dat naleving van het Free, Prior & Informed Consent (FPIC), ofwel vrijelijk gegeven en vooraf verkregen toestemming van de lokale stammen voor het project worden verkregen. De ondernemingen zijn nieuw toegevoegd aan de uitsluitingslijst. Zie tabel 3.3.3.1 voor het volledige overzicht.

TABEL 3.3.3.1 UITSLUITINGSLIJST STRUCTURELE NORMSCHENDERS PER 1 JULI 2019¹

Onderneming	Norm	Schending
Alstom SA		Recht op zelfbeschikking
Bank Hapoalim		Recht op zelfbeschikking
Bank Leumi Le-Israel		Recht op zelfbeschikking
Centrais Eletricas Brasileiras S.A.- Eletrobras		Recht op zelfbeschikking
Centrais Eletricas Brasileiras SA- Eletrobras Pfd B		Recht op zelfbeschikking
Elbit Systems		Levering wapens aan regime dat mensenrechten schendt
Energy Transfer LP		Rechten van inheemse volken
Harel Insurance Investments & Financial Services Ltd.		Recht op zelfbeschikking
Incitec Pivot Limited		Recht op zelfbeschikking
Mizrahi-Tefahot Bank		Recht op zelfbeschikking
Phillips 66		Rechten van inheemse volken
Vale S.A.		Recht op zelfbeschikking
Vale SA Pfd A		Recht op zelfbeschikking
Cintas		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid
T-Mobile US Inc.		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid
Wal-Mart Stores, Inc.		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

3.3.4. Uitsluiting landen

Het gevoerde landenbeleid is geënt op de Nederlandse sanctiewetgeving (1977). Hierdoor sluit Achmea IM op voorhand staatsobligaties van landen uit die bij onze screening naar voren komen als:

- Schender non-proliferatieverdrag;
- Systematische schending mensenrechten burgers;
- Hoge mate van corruptie

Screening vindt jaarlijks plaats. De Sanctiewet 1977 is een kaderwet en is de grondslag voor de uitwerking van (inter)nationale regels ter uitvoering van de internationale sanctiemaatregelen. Sanctiemaatregelen zijn dwingende instrumenten die worden ingezet als reactie op schendingen van onder meer het internationaal recht of mensenrechten. Achmea IM hanteert de wet als signaalfunctie om te bepalen of landen voldoen aan bovenstaande uitgangspunten en in aanmerking komen voor de landen uitsluitingslijst.

TABEL 3.3.4.1 LANDEN UITSLUITINGSLIJST PER 1 JANUARI 2019¹

Land	Kwestie
Centraal Afrikaanse Republiek	Schending Internationaal Recht en wredeheden
Democratische Volksrepubliek Korea (Noord-Korea)	Verspreiding van kernwapens
Iran	Verspreiding van kernwapens
Libanon	Schending Internationaal Recht
Myanmar	Mensenrechtenschendingen
Oezbekistan	Mensenrechtenschendingen
Soedan	Grove mensenrechtenschendingen
Somalië	Mensenrechtenschendingen en wredeheden
Syrië	Grove schending mensenrechten
Zimbabwe	Mensenrechtenschendingen

¹ Bron: Achmea Investment Management

4. Stembeleid & Corporate Governance

Corporate governance, of goed ondernemingsbestuur, heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende actoren van een onderneming zoals de Raad van Bestuur (RvB), de Raad van Commissarissen (RvC), aandeelhouders en andere belanghebbenden. Rekenschap, transparantie en toezicht spelen hierbij een centrale rol. De beleggingsfondsen beleggen onder andere in beursgenoteerde ondernemingen en zijn daardoor ook aandeelhouder. Door actief gebruik te maken van aandeelhoudersrechten kunnen de beleggingsfondsen invloed uitoefenen op de onderneming. Het gaat hierbij om het benoemen van bestuurders, het goedkeuren van jaarstukken en in sommige gevallen kan het zich uitspreken over het beloningsbeleid. De beleggingsfondsen doen dit onder andere door deel te nemen aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (stemmen). Door gebruik te maken van het stemrecht kunnen de beleggingsfondsen invloed uitoefenen op ondernemingen en invloed aanwenden om een betere corporate governance te stimuleren bij de ondernemingen. Een goede corporate governance draagt bij aan de lange termijn waardecreatie.

4.1. Institutionele belegger als actief aandeelhouder

De Nederlandse Corporate Governance Code schrijft voor dat institutionele beleggers zoals pensioenfondsen een beleid moeten hebben ten aanzien van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin zij beleggen. Daarbij wordt van de institutionele belegger gevraagd om minstens eenmaal per jaar aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan het stembeleid. Daarnaast stelt de Corporate Governance Code dat de institutionele belegger minimaal eenmaal per kwartaal moet aangeven hoe hij stemde op de aandeelhoudersvergaderingen.

Achmea IM voldoet aan de bepalingen van de Corporate Governance Code. Op de website van Achmea IM zijn de volgende documenten te vinden:

1. Stembeleid;
2. Stemverslag van de voorgaande kwartalen en het afgelopen jaar;
3. Rapportagetool waarbij gerapporteerd wordt hoe gestemd is per aandeelhoudersvergadering.

4.2. Stemgedrag Achmea Investment Management

Steeds meer aandeelhouders van Amerikaanse ondernemingen zijn kritisch op voordrachten voor (her)benoeming van bestuurders. Dit was vooral zichtbaar in de periode tussen januari en mei 2019. De oppositie tegen managementresoluties is op het hoogste punt van de laatste negen jaar in de Verenigde Staten. Dit duidt op een hogere mate van nauwkeurig onderzoek door beleggers en meer verfijning in hun stembeleid. Met name (her)verkiezingen van bestuurders worden kritischer bekeken, doordat de diversiteit en de omvang van de Raad van Bestuur alsook de lengte van de bestuurstermijn van de individuele bestuurders belangrijker wordt gevonden. Ook beloningsvoorstellen ontvingen de meeste tegenstemmen sinds hun introductie in de Verenigde Staten in 2011. Daarnaast spelen individuele beleggersvoorkeuren en standpunten een steeds groter wordende rol in het stembeleid.

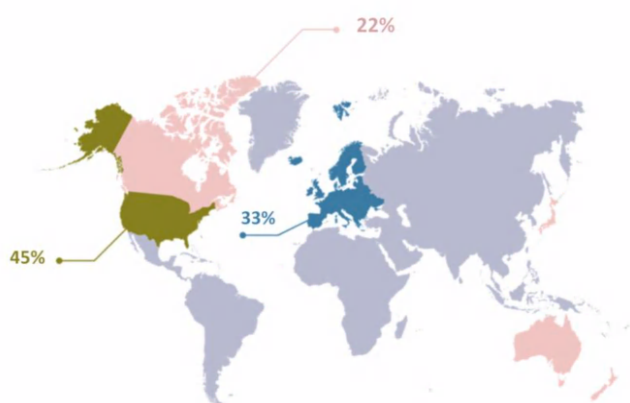
Het aantal ingediende aandeelhoudersvoorstellen over milieu en sociaal gerelateerde onderwerpen overtrof voor het derde achtereenvolgende jaar het aantal ingebrachte governance gerelateerde aandeelhoudersvoorstellen. Dit komt met name doordat de diversiteit van Ecologische (klimaat en milieu) en Sociale onderwerpen (E & S) blijft groeien.

Het belang dat beleggers hechten aan E & S onderwerpen blijft ook groeien. Het verschil in support voor enerzijds E & S gerelateerde resoluties en anderzijds governance gerelateerde resoluties wordt steeds kleiner en is lager dan ooit. De mediane waarde van het ondersteuningspercentage

voor E & S voorstellen bereikte een recordhoogte van 30 procent van de stemmen uitgebracht in 2019, vergeleken met 39 procent voor governance gerelateerde voorstellen. Bovendien ontving 48 procent van de E & S voorstellen in 2019 meer dan 30 procent van de uitgebrachte stemmen. Dit betekent een duidelijk trendbreuk in beleggersgedrag ten aanzien van ingebrachte voorstellen over milieu en sociale kwesties, aangezien beleggers aanvankelijk zeer terughoudend waren om dergelijke voorstellen te ondersteunen. Ter vergelijking, tot 2010 kwam dit percentage zelden boven de 10 procent van de goedgekeurde voorstellen.

Wij stemden in het eerste halfjaar van 2019 tijdens **403 vergaderingen** op totaal **5835 agendapunten**. Zie figuur 4.2.1 voor de regionale verdeling over H1 2019.

FIGUUR 4.2.1 STEMACTIVITEITEN NAAR REGIO JANUARI T/M JULI 2019⁴

Wij maken bij het uitoefenen van stemrechten gebruik van het stemplatform en analyses van Institutional Shareholder Services (ISS). ISS stelt aan de hand van het Achmea stembeleid specifieke analyses op. Zo past Achmea IM voor elke steminstructie haar eigen op maat gemaakte stembeleid toe.

Het Achmea IM stembeleid is op de website te vinden en wordt doorlopend geactualiseerd op basis van wereldwijde trends op het gebied van corporate governance, ons stemgedrag bij controversiële agendapunten en overige actualiteiten. Voordat een definitieve stem wordt uitgebracht, besteden we extra aandacht aan controversiële agendapunten. Het uiteindelijke besluit wordt genomen op basis van de specifieke feiten en omstandigheden van het agendapunt. Het Achmea stembeleid betekent ook dat niet altijd voor voorstellen van het management van de onderneming wordt gestemd. Zo stemden wij in het eerste halfjaar van 2019 op 17,3% van alle agendapunten tegen het management. Het ging hier onder andere om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit wel geëist of gewenst is) en beloningsstructuren

⁴ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

⁵ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

(excessief, onvoldoende toezicht, niet transparant genoeg, of een ontbrekende link met de prestaties van de onderneming). Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties stemt Achmea IM ook relatief vaak tegen het management.

TABEL 4.2.1 : OVERZICHT STEMACTIVITEITEN H1 2019¹

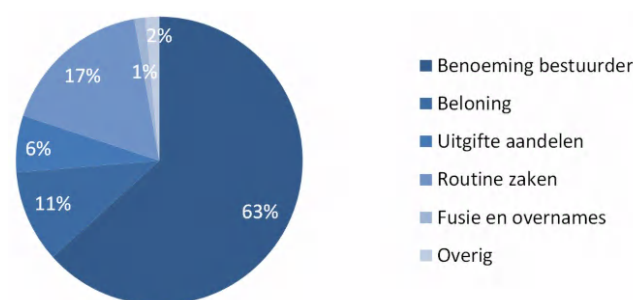
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	Management	
Aantal agendapunten	Voor	Tegen
403 vergaderingen	82,7%	17,3%
5835 agendapunten		

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Op de website van Achmea IM is te zien hoe per onderneming is gestemd.

De stemactiviteiten worden onderverdeeld in een zestal hoofdthema's: benoeming bestuurders, beloningsbeleid, uitgifte aandelen, routinezaken, fusies & overnames en overig. Per thema hebben wij in de eerste helft van 2019 als volgt gestemd.

FIGUUR 4.2.2 STEMACTIVITEITEN NAAR THEMA⁵

TABEL 4.2.2 STEMACTIVITEITEN PER HOOFDTHEMA¹

	Voor	Tegen
Benoeming bestuurder	84%	16%
Beloning	43%	57%
Uitgifte aandelen	95%	5%
Routine zaken	96%	4%
Fusie en overnames	88%	12%
Overig	35%	65%

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

4.3. Agenderingsrecht aandeelhouders

Op aandeelhoudersvergaderingen kunnen aandeelhouders een voorstel agenderen, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het lokaal geldende agenderingsrecht. Deze aandeelhoudersresoluties kunnen betrekking hebben op de thema's milieu & gezondheid, mensenrechten en goed bestuur. In het afgelopen halfjaar hebben wij **211 aandeelhoudersresoluties** beoordeeld en onze stem uitgebracht. De resoluties hadden de volgende thema's.

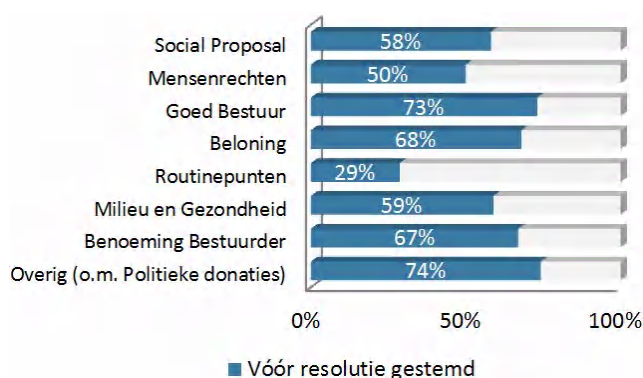
TABEL 4.3.1 AANDEELHOUDERSRESOLUTIES NAAR THEMA ¹

Thema	Aantal
Overig (o.m. Politieke Donaties)	56
Benoeming Bestuurder	63
Milieu en Gezondheid	17
Routinepunten	28
Beloning	28
Goed Bestuur	15
Mensenrechten	4
Totaal	211

¹ Bron: Achmea Investment Management

Wij toetsen de afzonderlijke aandeelhoudersvoorstellen op inhoud, wenselijkheid, werkbaarheid en effect. Dat betekent dat wij niet in alle gevallen voor een resolutie zullen stemmen, ook al past deze binnen onze speerpunthema's. In onderstaand overzicht staan onze steminstructie per thema voor deze resoluties.

FIGUUR 4.3.1 STEMGEDRAG AANDEELHOUDERSRESOLUTIES⁶

⁶ Bron: Achmea Investment Management

Arbeidsnormen

Op de aandeelhoudersvergadering op 4 juni 2019 van kledingproducent **TJX** diende NorthStar Asset Management een voorstel in waarbij NorthStar het bedrijf vroeg meer maatregelen te treffen om gedwongen gevangenisarbeid in de toeleveringsketen van het bedrijf tegen te gaan. Ook werd TJX gevraagd over de voortgang en resultaten van de genomen maatregelen te rapporteren. TJX heeft in 2018 een duidelijk statement gemaakt dat het gebruik van vrijwillige of onvrijwillige gevangenisarbeid in zijn toeleveringsketen verbiedt. Ook voert het bedrijf periodiek audits uit bij haar eigen fabrieken en worden sancties opgelegd bij overtreding. Wat nog ontbreekt in de huidige strategie is een uitbreiding van audits naar fabrieken die niet in eigen beheer zijn. Te meer omdat in die fabrieken, die in toenemende mate in China gevestigd zijn, de risico's op gedwongen gevangenisarbeid het grootst zijn. Ook ontbreekt momenteel transparante informatieverschaffing over de resultaten van de audits en de toegepaste sancties. Achmea IM heeft zodoende VOOR de resolutie gestemd aangezien dit in lijn is met het speerpunt arbeidsnormen. Van de aandeelhouders stemde 38% voor de resolutie.

Mensenrechten

Op de aandeelhoudersvergadering van **Alphabet Inc.**, het moederbedrijf van Google, op 19 juni 2019, werd het management gevraagd een impactanalyse te publiceren met betrekking tot gecensureerde Google-zoekopdrachten in China om er zo voor te zorgen dat feitelijke en potentiële mensenrechtenrisico's beter beoordeeld kunnen worden. De resolutie komt voort uit zorg over potentiële mensenrechten schendingen als gevolg van plannen om een Chinese variant van Google te ontwikkelen. De zoekgigant was al begonnen met het verzamelen van data onder project 'Dragon Fly'.

Google verklaart dat het momenteel geen plannen heeft om een zoekmachine in China te lanceren, dat er geen werk meer wordt verricht aan een dergelijk project en dat teamleden werkzaam zijn bij nieuwe projecten. Google geeft aan dat als zij de werkzaamheden aan een Chinese zoekmachine hervat, zij dit transparant en in overleg met partners en alle belangrijke belanghebbenden zal doen. Het bedrijf is lid van

het Global Network Initiative (GNI), een multi-stakeholderalliantie gericht op ondersteuning van de vrijheid van meningsuiting en privacyrechten. Google heeft geen mensenrechtenbeleid, echter, door haar lidmaatschap van de GNI committeert Google zich aan de GNI-beginselen die gebaseerd zijn op internationaal erkende wetten en normen voor mensenrechten, waaronder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Daarom zien wij op dit moment geen reden het ingediende voorstel te ondersteunen. Van de aandeelhouders stemde 2% voor de resolutie.

Op de aandeelhoudersvergadering van **Amphenol Corp.** op 22 mei 2019 werd het management gevraagd te rapporteren over het proces rondom identificeren en analyseren van potentiële en actuele mensenrechtenrisico's van haar operaties en in de toeleveranciersketen. Aandeelhouders stellen dat het management van Amphenol de verantwoordelijkheid heeft mensenrechten te respecteren binnen hun bedrijven en via hun zakelijke relaties, conform de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Van hen mag worden verwacht dat zij mensenrechten naleven, zich inzetten om nadelige effecten op de mensenrechten te beoordelen, identificeren, voorkomen en te mitigeren.

Een aantal grondstoffen worden in bepaalde gevallen door middel van dwangarbeid gedolven, bijvoorbeeld tin, wolfram, tantaal en goud. Elektronikabedrijven die onderdelen uit Maleisië of China gebruiken, lopen hierdoor een groot risico op dwangarbeid in hun toeleveranciersketen. Bijna een derde van de arbeidsmigranten in de elektronicasector in Maleisië is dwangarbeider. Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken is bezorgd over de mensenrechtenrisico's van arbeidsmigranten in Maleisië en over dwangarbeid in China. In sommige staten zoals Californië en het Verenigd Koninkrijk moeten bedrijven rapporteren over hun acties om mensenhandel en slavernij uit te bannen. Amphenol scoort laag in het "Benchmarkrapport 2018 over gedwongen arbeid in de ICT-sector" en het bedrijf voldoet niet aan de Californische of Britse wetgeving. Aandeelhouders kunnen onvoldoende beoordelen of het bedrijf deze mensenrechtenrisico's voldoende beheerst. Achmea IM heeft zodoende VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 43,1% voor de resolutie.

Klimaat

Op de aandeelhoudersvergadering van oliemaatschappij **BP** op 21 mei 2019 werd een resolutie, waarin het bedrijf gevraagd werd meetbare klimaatdoelen te stellen in lijn met het klimaatakkoord van Parijs, met grote meerderheid aangenomen. Hetzelfde voorstel vroeg ook klimaatdoelen te

koppelen aan de beloning voor het topmanagement. Het voorstel was ingediend door Climate Action 100+, een samenwerkingsverband van institutionele beleggers (waaronder Achmea IM). Ook het management van BP ondersteunde het voorstel. Van de aandeelhouders stemde 97,7% voor de resolutie.

Een tweede klimaatresolutie werd ingediend door Follow This. Zij wil dat BP ook met lange termijn doelen komt voor de beperking van de uitstoot van de brandstoffen die het aan klanten levert, ofwel de scope 3 emissies. BP vroeg de aandeelhouders tegen het voorstel te stemmen. Achmea IM heeft echter beide resoluties gesteund. Olieconcerns spelen een cruciale rol in het al dan niet halen van het akkoord van Parijs. We willen met onze VOOR stem duidelijk het signaal geven dat we verwachten van BP dat zij klimaatdoelstellingen duidelijker meenemen in hun strategie. 8,4% van de aandeelhouders stemde voor de resolutie daarmee werd de resolutie van Follow This niet aangenomen.

Gezondheid

Op de aandeelhoudersvergadering van Farmaceut **Johnson & Johnson** op 25 april 2019 werd gestemd op een resolutie, ingediend door Oxfam America. Aan Johnson & Johnson werd gevraagd te rapporteren over de mate waarin risico's die in verband gebracht worden met strategieën voor prijsbepaling van geneesmiddelen worden geïntegreerd in de beloningsplannen van het bedrijf.

Medicijnen en daarmee de farmaceutische sector zijn van groot belang voor een goede gezondheidszorg. Door de ontwikkeling van goede medicijnen is een effectieve behandeling van een grote groep aan aandoeningen mogelijk geworden. Hoewel de farmaceutische sector dus een belangrijke en nuttige rol vervult, spelen er ook verschillende problemen en misstanden. Denk bijvoorbeeld aan onduidelijkheid over prijsbeleid en misbruik van machtspositie. Dit heeft zeer hoge prijzen voor specifieke medicijnen tot gevolg en daarmee worden behandelingen ontoegankelijk voor groepen mensen. Zo ook in de Verenigde Staten, waar de farmaceutische industrie op dit moment veel kritiek krijgt. Er wordt gesproken over op handen zijnde overheidsbeleid rondom betaalbare medicijnen. Als gevolg van verminderde populariteit van de farmaceutische industrie en de eventuele prijsregulering kan Johnson & Johnson geconfronteerd worden met toenemende risico's. Regelmatige rapportages over hoe risico's rondom beprijzen van geneesmiddelen worden geïntegreerd in beloningsbeleid, kan een effectieve manier zijn om leidinggevend te stimuleren dergelijke risico's te beperken. We hebben daarom VOOR het voorstel gestemd. Van de aandeelhouders stemde 28,9% voor de resolutie.

4.4. Corporate Governance ontwikkelingen Nederland

[Europese Shareholders' rights directive vraagt meer betrokkenheid van aandeelhouders](#)

Op 10 juni 2019 is de Europese Shareholders directive (Richtlijn 2017/828/EU) in werking getreden. Deze richtlijn heeft tot doel de betrokkenheid van aandeelhouders bij de corporate governance van beursvennootschappen verder te vergroten en de transparantie tussen vennootschappen en beleggers te bevorderen. De richtlijn wordt in Nederland geïmplementeerd via de Wet financieel toezicht ('Wft'). De verwachting is dat de richtlijn in het najaar van 2019 in werking zal treden in Nederland.

Vanaf het najaar 2019 dienen institutionele beleggers en vermogensbeheerders ten eerste over een betrokkenheidsbeleid te beschikken. Dit gaat met name over het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en het voeren van een dialoog met ondernemingen waarin wordt belegd. Ten tweede dienen zij openbaar te maken hoe de belangrijkste elementen van de beleggingsstrategie zijn afgestemd op de looptijd van de verplichtingen, waaronder lange termijn verplichtingen en op welke wijze deze elementen bijdragen aan middellange en lange termijn prestaties van de portefeuille. Ten derde dienen zij jaarlijks gegevens over afgesloten vermogensbeheerovereenkomsten openbaar te maken, tenzij geen sprake is van materiële wijzigingen. Met betrekking tot het eerste punt, vanaf 2020 wordt aan institutionele beleggers en vermogensbeheerders gevraagd om jaarlijks bekend te maken hoe uitvoering is gegeven aan

het betrokkenheidsbeleid en hoe hun beleggingsstrategie bijdraagt aan de prestaties op middellange en lange termijn van de portefeuille of het beleggingsfonds. Achmea Investment Management publiceert jaarlijks het Verslag Verantwoording Betrokken Aandeelhouderschap over hoe zij invulling geeft aan haar betrokkenheidsbeleid.

[Aandeelhouders zijn strenger geworden voor het bestuur van beursondernemingen](#)

Aandeelhouders zijn in toenemende mate kritisch over het gevoerde beleid van ondernemingen. Bij twee Nederlandse beursvennootschappen werd dit duidelijk zichtbaar gedurende dit stemseizoen. Op de algemene vergadering van aandeelhouders van ING Groep N.V. werden twee voorstellen van het management verworpen. De aandeelhouders verleenden geen décharge aan de raad van commissarissen en de raad van bestuur. In dit geval stemde 63% van de aandeelhouders tegen het verlenen van décharge. De aandeelhouders gaven geen goedkeuring aan het gevoerde beleid in 2018. In 2018 heeft ING een megaschikking getroffen met het Openbaar Ministerie vanwege een witwasaffaire. De aandeelhouders van SBM Offshore keurden het beleid van de raad van commissarissen wel goed. Echter, 36,5% van de aandeelhouders stemden tegen het verlenen van decharge.

Ook internationaal wordt er vaker tegen het verlenen van decharge gestemd. Zo werd ook geen décharge verleend aan de het bestuur van Bayer en aan het bestuur van UBS. In beide gevallen kwamen de ondernemingen met een publieke verklaring en lieten ze weten welke acties zij ondernemen. Dit was echter niet geval bij de Nederlandse ondernemingen.

5. Engagement

Een onderneming is gericht op het maken van winst. Dit streven naar winstmaximalisatie kan echter op gespannen voet staan met internationale richtlijnen voor verantwoord ondernemen, zoals het UN Global Compact, de OESO Richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of de UN Guiding Principles on Business & Human Rights. Wanneer ondernemingen deze internationale richtlijnen systematisch schenden, wordt gedrag onverantwoord. Daarmee ontstaat er een risico voor de continuïteit van de onderneming en houdbaarheid van winstrealisatie op de lange termijn. Daarom is het in het voordeel van de onderneming en al haar belanghebbenden dat richtlijnen voor verantwoord ondernemen worden gerespecteerd. Daarom gaat Achmea Investment Management in dialoog met deze ondernemingen. Inzet: het duidelijk stellen van kaders, het ontwikkelen van kennis bij ondernemingen en het definiëren van 'good practices'. Achmea IM gaat in gesprek met ondernemingen over lange termijn waardecreatie. Zo draagt Achmea Investment Management bij aan het bewaken van het juiste evenwicht en beschermt het haar belangen en die van haar klanten.

5.1. Achmea Investment Management en de dialoog

Engagement is het aangaan van een dialoog met ondernemingen. Het is het centrale middel in het MVB-beleid van Achmea IM. Met het aangaan van de dialoog willen wij het duurzame gedrag van ondernemingen verbeteren, langetermijn waardecreatie stimuleren en tegelijkertijd aandeelhouderswaarde vergroten. Wij voeren de dialoog op meerdere vlakken:

1. Wij spreken ondernemingen aan die internationaal breed gedragen normen en principes over mensenrechten, arbeidsnormen, milieu of anticorruptie schenden. Dit noemen wij **Normatief engagement**.
2. Wij spreken ondernemingen in specifieke sectoren of ketens aan ter bevordering van een algemene standaard. Dit noemen wij **Thematisch engagement**.
3. Wij spreken met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen over Ecologische, Sociale en Governance (ESG)kwesties. Dit doen wij veelal in collectief verband. Dit noemen wij **ESG Nederland engagement**.
4. Wij spreken ondernemingen in collectief verband, wanneer de situatie erom vraagt en het onderwerp past binnen de speerpunthema's van Achmea IM. Dit noemen we **Collectief engagement**.

De doelstellingen

De verschillende type engagement hebben elk een andere focus en doelstelling. Voor elk van de verschillende vormen geldt dat engagement een zaak van lange adem is. Voor de diverse trajecten wordt uitgegaan van een looptijd van drie jaar. Anders dan bij het instrument uitsluiting waarbij pensioenfondsen of beleggingsfondsen op voorhand niet beleggen in ondernemingen, geldt voor engagement dat er wel belegd wordt in ondernemingen die ter discussie staan, maar we als aandeelhouder het management juist actief aansporen het beleid of de activiteiten te verbeteren.

Het **Normatieve Engagement** heeft als doel structurele schendingen van UN Global Compact principes, OESO richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of *UN Guiding principles on Business & Human Rights* te stoppen en te voorkomen. Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de principes staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de media. In de praktijk leiden deze schendingen vaak tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Dit zijn directe negatieve financiële effecten, die ook de belangen van aandeelhouders schaden. Normatief engagement voeren wij uit in samenwerking met ISS-Ethix.

Om tot een selectie van de ondernemingen te komen die vallen binnen het Normatief engagementprogramma wordt een due diligence proces uitgevoerd. Het beleggingsuniversum wordt doorlopend gescreend op het schenden van één of meerdere principes van de UN Global

Compact, OESO richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of UN Guiding Principles on Business & Human Rights door onderzoeksbureau ISS-Ethix. Bij vermoedens van een mogelijke schending wordt een dialoog gestart om escalatie te voorkomen. Ook bij een vastgestelde schending wordt de dialoog met deze bedrijven gestart met als doel de schending op te heffen en mogelijke nieuwe schendingen in de toekomst te voorkomen. Daarbij zal ook herstel van de situatie en mogelijke schadevergoedingen voor bijvoorbeeld de lokale bevolking ter sprake komen.

Het **Thematische engagement** heeft een andere doelgroep dan normatief engagement. Hier staan niet de bedrijven centraal die normen schenden, maar juist bedrijven die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties verder kunnen verbeteren. De thema's worden gekozen in samenspraak met klanten en binnen de speerpunten van het MVB-beleid. Bij de keuze spelen de volgende zaken een rol:

- Materialiteit van het thema;
- Sociale of ecologische relevantie van het thema;
- Omvang van de onderneming in de beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties);
- Succes kans voor slagen van de dialoog.

De uitvoering van de thematische engagement wordt gedaan door het Team MVB van Achmea IM.

FIGUUR 5.1.1 SPEERPUNTTHEMA'S

In het **ESG Nederland engagement** is Achmea IM in gesprek met de belangrijkste Nederlandse ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingenseizoen. Deze dialogen vinden veelal in collectief verband plaats in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en Eumedion, het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers. Het gezamenlijke doel is het beïnvloeden van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid.

Binnen **Collectief engagement** trekt Achmea IM samen op met ander institutionele beleggers waar het effectief is en past binnen de kernthema's van ons en onze klanten. Ook steunen wij publiekelijk initiatieven indien dit de belangen van ons en onze klanten goed vertegenwoordigt.

Thema's in het engagementprogramma

Het engagementprogramma van Achmea IM beslaat het engagementprogramma de volgende thema's:

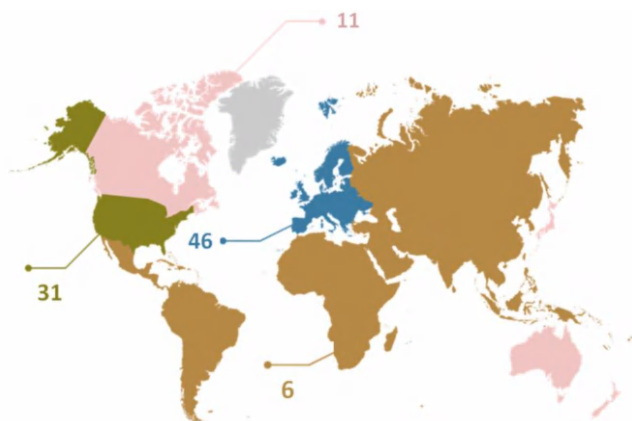
TABEL 5.1.1 LOPENDE THEMA'S

#	Thema	Dialoogvorm
1	Schending Mensenrechten	Normatief
2	Schending Arbeidsnormen	Normatief
3	Schending Milieu	Normatief
4	Schending Anti-Corruptie	Normatief
5	Nederlandse Beursgenoteerde ondernemingen	ESG Nederland
6	Watersico's in de elektriciteit- en watersector	Thematisch Klimaatverandering
7	Leefbaar Loon	Thematisch Sociaal
8	Access to Nutrition	Thematisch Sociaal
9	Transport en klimaat	Thematisch Klimaatverandering
10	Klimaattransitie	Thematisch Klimaatverandering
11	Energie efficiëntie in de staal en chemie industrie	Thematisch Klimaatverandering

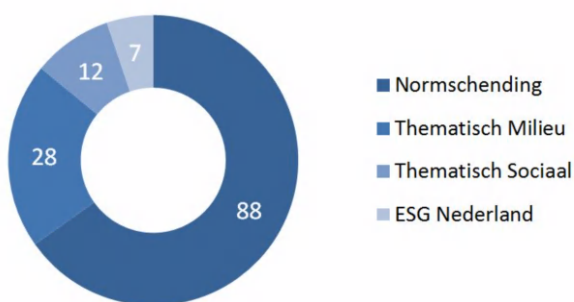
Binnen deze thema's liepen in het eerste halfjaar 136 dialogen. Het kan voorkomen dat in het kader van Normatieve engagement met een onderneming over meerdere (dreigende) schendingen wordt gesproken. Dit zien we als één dialoog. Daarnaast kan het voorkomen dat een onderneming deel uitmaakt van verschillende thematische dialogen. Deze gevallen zien wij als een afzonderlijke dialoog. Ook kan sprake zijn van verschillende juridische entiteiten of dochterondernemingen. Indien dit het geval is zien wij dit als één dialoog. In totaal bestond het totale engagementprogramma uit 136 dialogen met 99 unieke ondernemingen. Zie figuur 5.1.2 en 5.1.3 voor een overzicht van de verdeling van het programma naar regio en thema.

De regionale verdeling richt zich grotendeels op de ontwikkelde markten, waarbij de focus ligt op de Europese (46) en Amerikaanse (31) markten. Wij maken onderscheid tussen de volgende regio's voor ontwikkelde markten: Europa, Verenigde Staten en Overig Wereld (o.m. Canada, Japan, Australië en Nieuw Zeeland). Daarnaast kunnen ondernemingen zich in opkomende markten bevinden (veelal Azië, Latijns-Amerika, Afrika).

FIGUUR 5.1.2 AANTAL UNIEKE ONDERNEMINGEN ENGAGEMENTPROGRAMMA NAAR REGIO⁷

FIGUUR 5.1.3 HET ENGAGEMENTPROGRAMMA NAAR THEMA⁸

Vermeldenswaardige ontwikkelingen binnen de engagement-thema's zijn in de komende paragrafen toegelicht. Voor ieder thema is inzichtelijk gemaakt welke ondernemingen zijn opgenomen in het engagementprogramma.

5.2. Nieuwe engagementthema's in H1 2019

In de eerste helft van 2019 is gestart met twee nieuwe engagementthema's. De eerste gaat over de klimaattransitie. Bij dit engagementthema gaan we het gesprek aan met bedrijven die een relatief grote CO₂-uitstoot binnen de beleggingsportefeuille hebben. Doel van de engagement is om deze bedrijven een gedegen strategie te laten ontwikkelen en uit te voeren om hun CO₂-uitstoot te verminderen en zo bij te dragen aan het halen van de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs.

Bij het tweede nieuwe thema richten we ons op de energie-efficiëntie binnen de staal- en chemische industrie. Juist deze sectoren kunnen diverse bedrijven stappen zetten om hun

⁷ Bron: Achmea Investment Management

⁸ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

⁹ Bron: Achmea Investment Management

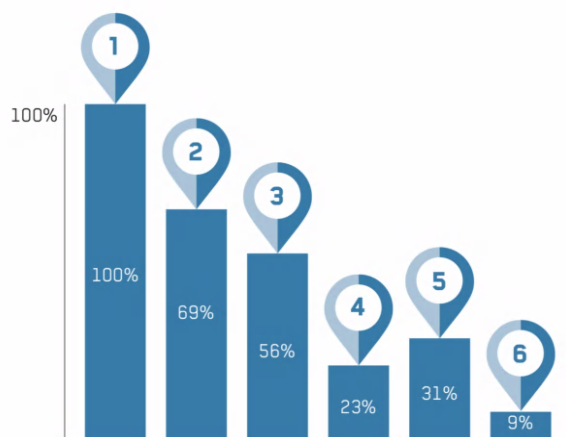
energie-efficiëntie te verbeteren en daarmee zowel hun emissies als hun kosten te verlagen.

Daarnaast zijn we de voorbereidingen gestart voor een aantal nieuwe engagement thema's. Zo zullen we in de 2e helft van 2019 het gesprek aangaan met farmaceuten over de toegang en betaalbaarheid van medicijnen. Daarnaast hebben we vooronderzoek gedaan voor engagement met producenten en verwerkers van plastic met als doel de milieu-impact van plastic te verminderen. Op het gebied van arbeidsrechten bereiden we een engagement voor om bedrijven aan te sporen hun personeelsbeleid te verbeteren. Bijvoorbeeld door het verzorgen van scholing en het bieden van gelijke kansen aan alle werknemers.

5.3. Normatieve dialogen

In het eerste halfjaar van 2019 zijn wij in gesprek geweest met 59 unieke ondernemingen over vermeende of geverifieerde normschendingen. Wij volgen de voortgang op basis van de volgende vaste mijlpalen. De geaggregeerde voortgang van deze dialogen op bovenstaande mijlpalen is als volgt:

FIGUUR 5.3.1 VOORTGANG PER MIJLPAAL⁹

- 1 Initiëren dialoog
- 2 Bevestiging van gedeelde zorgen
- 3 Delen van informatie
- 4 Commitment om schending op te heffen
- 5 Aanpassen beleid & proces
- 6 Schending opgeheven

Het engagementprogramma over normschendingen voeren wij uit in samenwerking met gespecialiseerd onderzoeksbureau ISS-Ethix.

Mensenrechtenschendingen

Het doel van deze dialogen is het opheffen van de geconstateerde of vermeende mensenrechtenschendingen. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe mensenrechtenschendingen. De onderneming moet aantonen dat de schending van relevante UN Global Compact principes, OESO-richtlijnen of de UN Guiding principles on Business & Human Rights is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij dit vaststelt.

Mensenrechtenschendingen kunnen betrekking hebben op de activiteiten van ondernemingen in landen met controversiële regimes. Door hun activiteiten in deze landen genereren de ondernemingen inkomsten voor de betreffende regimes, die deze inkomsten vervolgens vaak niet ten goede laten komen aan de lokale bevolking. Daarnaast komt het voor dat lokale gemeenschappen direct worden geschaad door de activiteiten van de ondernemingen. Andere voorbeelden van schendingen op het gebied van mensenrechten zijn onrechtmatigheden tegen de lokale bevolking door personeel of ingehuurd veiligheidsdiensten van ondernemingen.

Achmea IM is in het eerste halfjaar van 2019 met 4 ondernemingen een dialoog gestart rond een (vermeende) mensenrechtenschending.

**TABEL 5.3.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN
MENSENRECHTENSCHENDING H1 2019¹**

Onderneming	Gestart
BP Plc	Q1 2019
Enagas Sa	Q1 2019
Facebook, Inc.	Q2 2019
SNAM SpA	Q1 2019

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS Ethix

In de eerste helft van 2019 is geen van de lopende dialogen afgesloten.

Arbeidsnormenschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de geconstateerde of vermeende arbeidsnormenschending. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe arbeidsnormenschendingen.

Structurele schendingen van het UN Global Compact, OESO richtlijnen of de UN Guiding principles on Business & Human Rights, in het bijzonder de principes die gaan over arbeidsnormen, vormen financiële en reputatierisico's voor de onderneming en voor belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze beginselen. Mochten zij zich daaraan wel schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat schendingen in de toekomst opnieuw zullen optreden.

Structurele schendingen van arbeidsnormen kunnen betrekking hebben op kinderarbeid en andere vormen van gedwongen arbeid in de ketens van toeleveranciers van ondernemingen. Ook discriminatie van bijvoorbeeld zwangere vrouwen of personeel met een bepaalde etnische achtergrond komt voor, zowel binnen ondernemingen zelf als binnen de ketens van toeleveranciers.

De onderneming moet aantonen dat de schending van de UN Global Compact principes is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven.

Achmea IM is in het eerste halfjaar van 2019 met 3 ondernemingen een dialoog gestart rond een (vermeende) arbeidsnormenschending.

**TABEL 5.3.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN
ARBEIDSNORMENSCHENDING H1 2019¹**

Onderneming	Gestart
Amazon.com, Inc.	Q1 2019
Anheuser-Busch InBev SA/NV	Q2 2019
Eni SpA	Q2 2019

¹ Achmea Investment Management, ISS-Ethix

In de eerste helft van 2019 is geen van de lopende dialogen afgesloten.

Milieuschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de gevonden schendingen van het UN Global Compact en de OESO richtlijnen en het ontwikkelen van beleid, systemen en rapportages die verband houden met het voorkomen van nieuwe milieuschendingen.

Structurele schendingen van het UN Global Compact en de OESO richtlijnen, in het bijzonder de principes die gaan over milieu, vormen financiële, operationele en reputatierisico's voor de onderneming en voor haar belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen daarom te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze principes. Mochten zij zich wel daaraan schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat de schendingen in de toekomst opnieuw optreden.

De dialoog wordt gevoerd aan de hand van SMART-doelstellingen. De onderneming moet aantonen dat een schending van UN Global Compact principes of OESO richtlijnen structureel is opgeheven waarbij het wenselijk is dat een externe onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven. Bij het opheffen van de schending moet ook gedacht worden aan het nemen van corrigerende maatregelen, schadeloosstelling van betrokkenen en het opzetten en uitvoeren van herstelpannen.

Achmea IM is in het eerste halfjaar van 2019 met 5 ondernemingen een dialoog gestart rond een (vermeende) milieuschending.

TABEL 5.3.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN MILIEUSCHENDINGEN H1 2019 ¹

Onderneming	Gestart
Eni SpA	Q2 2019
Entergy Corp.	Q1 2019
Evergy, Inc.	Q1 2019
Exxon Mobil Corp.	Q1 2019
NextEra Energy, Inc.	Q1 2019

¹ Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Anti-corruptieschendingen

Omkoop en corruptie zijn niet verenigbaar met goed ondernemingsbestuur en hebben een negatieve invloed op de (creatie van) aandeelhouderswaarde. Het leidt tot nadelige economische, sociale en politieke uitkomsten. Overtredingen van internationale principes op het gebied van anticorruptie kunnen schadelijk zijn voor de reputatie van een onderneming en de waarde van merken.

Eén van de universele principes van het UN Global Compact en OESO richtlijnen is gericht op corruptie. Dit principe roept ondernemingen op preventieve en handhavingsmaatregelen te nemen en een effectief systeem op te zetten voor de bestrijding van corruptie.

Dit engagementthema heeft als doel het anticorruptiebeleid en de maatregelen tegen corruptie bij ondernemingen te verbeteren. Daarnaast moet ook voldoende duidelijk worden gemaakt welke acties worden ondernomen tegen werknemers, agenten en onderaannemers die betrokken zijn bij beschuldigingen in verband met corruptie. Hierbij is het belangrijk dat er transparant wordt gecommuniceerd over verrichte onderzoeken en over doorgevoerde veranderingen.

Achmea IM is in het eerste halfjaar van 2019 met 6 ondernemingen een dialoog gestart rond een (vermeende) corruptieschending.

TABEL 5.3.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN CORRUPTIESCHENDINGEN H1 2019 ¹

Onderneming	Gestart
Abbvie Inc.	Q1 2019
Bayer AG	Q1 2019
China Petroleum & Chemical Corp.	Q2 2019
Deutsche Bank AG	Q2 2019
Eni SpA	Q2 2019

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Gedurende de rapportageperiode is geen van de anti-corruptie dialogen afgesloten.

Lobby tegen klimaatregels in de Verenigde Staten in strijd met letter en geest van 'Parijs'

In het Verdrag van Parijs (2015) stemden 195 landen in met maatregelen om opwarming van het klimaat tegen te gaan en zich te wapenen tegen de gevolgen van de temperatuurstijging. Hoewel in het verdrag niet expliciet om de inzet van ondernemingen wordt gevraagd, is ook hun inzet noodzakelijk om het breed gedragen akkoord werkelijk tot een succes te maken.

De omvang van het klimaatprobleem vraagt de inzet van iedereen en ondernemingen kunnen een belangrijke bijdrage aan oplossingen leveren. Van ondernemingen verwachten wij dat zij handelen naar de letter en de geest van het akkoord en actief bijdragen aan de doelstelling om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5 à 2 graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële niveau. Dat houdt in dat zij niet alleen voldoen aan alle geldende wetgeving. Ook moeten ondernemingen hun PR-beleid en lobbyactiviteiten aanpassen en zich niet verzetten tegen nationale regelgeving en initiatieven om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen of te omzeilen.

Sinds 2015 nemen meerdere ondernemingen deel aan een rechtszaak tegen de Amerikaanse Environmental Protection Agency (EPA) om haar Clean Power Plan (CPP) te verwerpen. Met tien van deze ondernemingen voeren wij een dialoog in ons engagementprogramma. Het Clean Power Plan is erop gericht om de CO₂-uitstoot door energiecentrales in de Verenigde Staten te beperken. In de aanklacht van augustus 2015 stelden de indieners dat het federale agentschap EPA zijn bevoegdheid te buiten gaat en bovendien onhaalbare CO₂-reductiedoelstellingen oplegt. De acties van de ondernemingen staan op gespannen voet met het Akkoord van Parijs, de United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) en het hierbij horende normenstelsel. Het Akkoord van Parijs blijft namelijk geldig, ook nu de Verenigde Staten zich hieruit terug willen trekken.

De dialoog is gestart met alle tien de ondernemingen, maar tot nog toe heeft een zestal ondernemingen nog niet gereageerd op het verzoek om in gesprek te komen. In het afgelopen kwartaal zijn er herinneringen naar deze partijen verstuurd. De andere ondernemingen staan wel open voor de dialoog en geven aan dat zij klimaatverandering wel een reëel en urgent probleem vinden en zelf ook rapporteren over klimaatdoelstellingen. Één van de ondernemingen geeft in de dialoog expliciet aan dat het tegen het Clean Power Plan is, omdat het inbreuk zou doen op de zeggenschap van individuele staten en onwettige normen oplegt. In de komende maanden zetten wij onze dialoog met deze groep ondernemingen voort.

5.4. Thematische dialogen

Het pensioenfonds voert thematische dialogen met als doel algemene standaarden binnen een bedrijfstak of keten te verbeteren. Voor sommige dialogen werken wij samen met andere nationale en internationale partijen. Over de voortgang en het vervolg op onze dialogen leest u op de volgende pagina's.

Waterrisico's bij water- en elektriciteitsbedrijven

Het World Economic Forum stelt dat water crises gemeten naar impact tot de top drie van wereldwijde risico's behoren. Tenzij watergebruik in de komende jaren sterk verandert, zal door toenemende industrialisatie, landbouw, energiegebruik en verstedelijking het risico van waterschaarste stijgen. Volgens de OECD leven in 2050 mogelijk 4 miljard mensen in gebieden met waterschaarste. Een goed waterbeleid ligt aan de kern van het beheersen van de watergerelateerde risico's. In veel landen slaagt men er echter nog niet in om op een proactieve manier met de risico's om te gaan.

Via een thematische dialoog gericht op waterrisico's en watermanagement bij water- en elektriciteitsbedrijven snijdt het mes aan twee kanten. Enerzijds beantwoordt dit aan de vraag naar thematische dialogen op ESG-speerpunten en anderzijds bezet deze sector een belangrijke positie in de aandelen- en credits beleggingsportefeuilles. Bovenal is water een zeer actueel en materieel onderwerp voor bedrijven in deze sector.

Een studie door het Carbon Disclosure Project (Charged or Static, april 2017) maakte de omvang van waterproblematiek in elektriciteitsbedrijven duidelijk zichtbaar. Ook MSCI stelt dat (in het bijzonder Amerikaanse) elektriciteitsbedrijven toenemende fysieke risico's lopen als gevolg van extreme weersomstandigheden zoals droogte of juist extreme regenval. Elektriciteitsbedrijven zijn vaak sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van grote hoeveelheden water om te kunnen functioneren. Kerncentrales en conventionele elektriciteitsbedrijven, die gebruikmaken van stoomopwekking om turbines aan te drijven hebben een constante toevoer van grote hoeveelheden water nodig voor koeling. Ook waterkrachtcentrales zijn afhankelijk van voldoende water.

Doel van dialoog

Opvallend zijn de onderlinge afhankelijkheden tussen water en energievoorziening en daarmee de noodzaak om

watermanagement goed te organiseren. Om de risico's goed te kunnen begrijpen en de wijze waarop bedrijven deze benaderen, vragen wij bedrijven om op een heldere manier te rapporteren. In de kern verwachten wij van ondernemingen dat zij een waterrisico beheersysteem hebben, dat ze de watervoetafdruk verlagen en dat ze transparant zijn over de bestaande waterrisico's.

Voortgang

Uit de recente dialogen met water- en elektriciteitsbedrijven blijkt dat bedrijven zich meer en serieuzer bezighouden met de beschikbaarheid van water en de eventuele risico's die hiermee gepaard gaan. Bedrijven die wij spreken hebben het onderwerp op de agenda staan. Niet in de laatste plaats omdat dit door overheden en toezichthouders verwacht wordt.

Gedurende het eerste halfjaar van 2019 zijn er gesprekken geweest met twee ondernemingen. Met de overige worden nieuwe gesprekken ingepland voor het tweede halfjaar. Het algemene beeld blijft dat er grote verschillen zijn tussen de ondernemingen en de specifieke omgeving waarin zij opereren. Een terugkomend punt van aandacht is het beleid op watergebied en de eenduidige rapportage over impact en risico.

TABEL 5.4.1 VOORTGANG WATERRISICO'S BIJ WATER- EN ELEKTRICITEITSBEDRIJVEN¹

Onderneming	Voortgang
American Water	Voeren dialoog
Chubu	Voeren dialoog
EDF	Voeren dialoog
Engie	Voeren dialoog
Fortum	Voeren dialoog
Pinnacle West Capital Corp.	Voeren dialoog
PSEG	Voeren dialoog
Severn Trent	Voeren dialoog
Tohoku	Voeren dialoog
United Utilities	Voeren dialoog
Veolia	Voeren dialoog

¹ Bron: Achmea Investment Management & ACTIAM

Energie efficiëntie in de staal en chemie industrie

De beperking van klimaatverandering tot maximaal 2°C, met een streefwaarde van 1,5°C, hangt in belangrijke mate af van verbeterde energie-efficiëntie. Sinds het jaar 2000 werd de toenemende vraag naar energie voor een derde gecompenseerd door verbeterde efficiëntie.

Met verbeterde energie-efficiëntie gaan, naast lagere broeikasgasemissies, ook belangrijke andere economische, ecologische en sociale voordelen gepaard. Energiebesparingen zijn, sec bekeken, per definitie kostenbesparend; een investering in energiebesparingsmaatregelen betaalt zich gemiddeld met een factor drie terug. Overige voordelen zijn minder luchtvervuiling, verhoogde koopkracht van huishoudens door lagere energiekosten, verbeterde energiezekerheid door verminderde invoer en uitgebreide toegang tot moderne energiediensten¹⁰. Wij zijn kritisch naar alle sectoren die voor de grootste uitstoot van broeikasgassen zorgen, waaronder de staal, cement en chemiesector. Vanwege beperkte beleggingen in de cementsector, richt dit engagementtraject zich op bedrijven in de chemie en de staalindustrie.

Doel van dialoog

We onderzoeken in welke mate de bedrijven in de beleggingsportefeuilles voorbereid zijn op markt- en beleidsontwikkelingen op het gebied van klimaatverandering en energie-efficiëntie. Ook onderzoeken we de materialiteit van energie-efficiëntie voor bedrijven in de gekozen sectoren.

Lange termijn strategie

Wij verwachten dat geselecteerde bedrijven een lange termijn klimaatstrategie formuleren. En dat ze daarbij rekening houden met strategische en financiële risico's en kansen als gevolg van klimaatverandering, zoals veranderingen in beleid, mogelijke invoering of verhoging van een CO₂-prijs, markt en technologische ontwikkelingen. Deze komen mogelijk naar voren door een grondige risico-analyse en het opstellen van een 2°C scenario.

SMART doelstellingen

Wij verwachten van de onderneming dat ze zich committeert aan meetbare doelen rondom klimaat, energie-efficiëntie en de samenstelling van de brandstofmix. Wij roepen ondernemingen op om zich te verbinden aan wetenschappelijk onderbouwde doelstellingen ('Science Based Targets').

¹⁰ Bron: IEA 2018

Operationele efficiëntie

Wij verwachten dat er binnen de operatie focus is op energie-efficiëntie en relevante energie-efficiëntiemaatregelen geïmplementeerd worden. Het bedrijf optimaliseert het proces door het gebruik van slimme meters en hergebruik van grondstoffen, energie, afval en warmte. Ook wordt er in toenemende mate gebruik gemaakt van hernieuwbare energie en wordt samengewerkt met organisaties binnen en buiten de sector.

Transparantie

Het bedrijf is transparant over de voortgang en resultaten van haar klimaat en energie-efficiëntie maatregelen.

Voortgang

Gedurende de rapportageperiode hebben wij ons onderzoek afgerond, geschikte bedrijven voor engagement geselecteerd en de eerste uitnodigingen voor een dialoog verstuurd. Er vonden nog geen specifieke inhoudelijke contacten plaats met ondernemingen. Naar onze verwachting zullen in het tweede halfjaar van 2019 de eerste gesprekken met de geselecteerde bedrijven plaatsvinden.

TABEL 5.4.1 ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA ENERGIE EFFICIENCY ¹

Ondernemingen	Voortgang
Fortescue Metals Group Ltd	Analyse afgerond
Nucor Corporation	Analyse afgerond
Covestro AG	Analyse afgerond
PPG Industries, Inc.	Analyse afgerond
Umicore	Analyse afgerond
Sika AG	Analyse afgerond

¹ Bron: Achmea Investment Management

Transport & Klimaat

In de samenleving neemt globalisering een steeds grotere rol in. Deze stijgende lijn in de wereldhandel betekent dat de transportsector ook sterk in omvang toeneemt. Volgens verwachtingen van de OESO zullen de vrachtvolumes in 2050 met 350% toenemen in vergelijking met basisjaar 2010. Uit een onderzoek van de Verenigde Naties blijkt zelfs dat zonder een agressief en duurzaam beleid de CO₂-uitstoot in de transportsector in 2050 zou kunnen verdubbelen. Het plaatst de sector voor grote uitdagingen. Temeer omdat in de transportsector nog niet dezelfde geleidelijke daling van de CO₂-emissies als in andere sectoren zichtbaar is geweest.

Bedrijven in deze sector kunnen dus een grote bijdrage leveren aan het behalen van de doelstellingen uit het Parijsakkoord, maar krijgen ook de kans om uit klimaatgerelateerde ontwikkelingen belangrijke economische voordelen te realiseren. Zo zijn de klimaatrisico's die transportbedrijven lopen om te zetten in kansen.

“De transport sector is de snelst groeiende uitstoter van broeikasgassen. De groei in energiebehoefte t.a.v. transport is de hoogste van alle eindgebruikers”

– World Health Organisation

Doel van dialoog

De transportsector omvat een breed scala aan industrieën. We kiezen ervoor om ons in eerste instantie te richten op de industriegroep 'logistiek'. Onze eerste inventarisatie laat zien dat er relatief weinig aandacht aan deze industrie wordt besteed in engagementprogramma's terwijl de te behalen winst in termen van CO₂-reductie en energie-efficiëntie door ons als hoog wordt ingeschat. Door ons te richten op deze relatief onontgonnen markt denken wij optimaal rendement te halen uit onze inspanningen.

Een engagement in deze industrie heeft meerdere invalshoeken, waaronder: het verlagen van brandstofverbruik en het gebruik van alternatieve brandstofbronnen (denk aan schonere brandstoffen zoals waterstof of methanol voor lange afstanden), verbeterde voertuigtechnologie en technologische verbeteringen (zoals elektrische schepen naar het achterland), reductie van emissie-intensiteit van bestaande wagenparken, alternatieve vervoerswijzen, maar ook efficiëntiemaatregelen op voertuigonderhoud (bijvoorbeeld minder weerstand door een schip schoon te houden) en logistieke planning voor het laden van voertuigen en routeplanning.

We stellen ons ten aanzien van de industriegroep 'logistiek' concreet ten doel om:

1. Transportbedrijven aan te moedigen om transparant te zijn over (a) de CO₂-uitstoot en (b) de gehanteerde strategie om te blijven voldoen aan de striktere CO₂- (zelf)regulering;
2. Transportbedrijven aan de hand van best practices (a) inzicht te geven in de mogelijkheden tot het reduceren van het gebruik van fossiele brandstoffen en (b) te stimuleren over te schakelen op hernieuwbare energiebronnen.

Voortgang

Volgens planning zijn in het eerste kwartaal van dit jaar de dialogen gestart door middel van een brief aan de geselecteerde ondernemingen. Met vier van de vijf ondernemingen is inmiddels de dialoog op gang gekomen.

Wij namen tijdens onze eerste gesprekken de gelegenheid om kennis te maken en uitleg te geven over de achtergrond en doelen van onze engagement. De gesprekken verliepen positief en leidden in een enkel geval (zie Deutsche Post) tot een snel vervolgesprek over de klimaatstrategie van het bedrijf. De dialoog met Expeditors International of Washington kwam nog niet op gang. Dit bedrijf zullen wij ook in de tweede helft van 2019 verder aansporen met ons in gesprek te gaan.

TABEL 5.4.1 ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA TRANSPORT & KLIMAAT¹

Onderneming	Voortgang
Deutsche Post AG	lopende
Expeditors International of Washington, Inc.	lopende
Royal Mail plc	brief verstuurd
United Parcel Service, Inc. Class B	lopende
C.H. Robinson Worldwide, Inc.	lopende

¹ Bron: Achmea Investment Management

Klimaattransitie

In het klimaatakkoord van Parijs hebben circa 200 landen afgesproken om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder de twee graden, waarbij het streven is de opwarming van de aarde beneden de 1,5 graden te houden. In een rapport van de Intergouvernementele Werkgroep betreffende klimaatverandering (IPCC), wordt gesteld dat hiertoe het totaal aan mondiale CO₂-emissies tegen 2030 met 45% zal moeten dalen ten opzichte van 1990. Omdat fossiele brandstoffen, die bij de verbranding een groot deel van de CO₂-uitstoot veroorzaken, voorsnog een centrale rol in de energievoorziening spelen, zal een verstrekkende transitie van de energievoorziening nodig zijn om de uitstoot van broeikasgassen fors te reduceren (DNB, 2018). Wereldwijd spannen overheden, (maatschappelijke) organisaties en consumenten zich in om een transitie mogelijk te maken naar een koolstofarme economie. Daarbij ligt de nadruk op investeren in meer hernieuwbare energie en het afbouwen van onze afhankelijkheid van fossiele energiebronnen.

Centraal: de gevolgen voor ondernemingen

Tijdens de dialoog klimaattransitie gaan we in gesprek met ondernemingen over de gevolgen van de klimaattransitie in termen van risico's en kansen. Het gesprek richt zich op de strategie die bedrijven kiezen, maar ook: in welke mate zijn zij voorbereid op veranderingen die in diverse

klimaatscenario's worden geschetst? In welke mate kunnen bijvoorbeeld bedrijven die nu sterk afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen zich tijdig aanpassen aan een veranderende markt en regelgeving? Waar ligt het zwaartepunt van de huidige investeringen door bedrijven en welke keuzes liggen hieraan ten grondslag? Zijn bedrijven in staat om verschillende toekomstscenario's uit te werken, veranderingen waar te nemen en tijdig te anticiperen?

Doelstellingen

Het doel is om bedrijven een gedegen klimaatstrategie te laten ontwikkelen en uit te laten voeren. Dit betekent dat de strategie zowel financieel als maatschappelijk robuust moet zijn. Ook dient begrepen te worden hoe een organisatie haar klimaatgerelateerde risico's en kansen meet en monitort. Toegang tot de door een organisatie gehanteerde maatstaven en doelstellingen stelt ons in staat om potentiële risico's, het vermogen om aan financiële verplichtingen te voldoen, de algemene blootstelling aan klimaatgerelateerde kwesties en de voortgang in het beheer van of de aanpassing aan deze kwesties beter te beoordelen. De onderliggende KPI's zijn afgeleid van relevante klimaatvoorschriften en scenario's zoals beschreven in het 2°C scenario en de aanbevelingen van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD) werkgroep.

Auto's, Olie en Gas

Wij verwachten dat bedrijven zich voorbereiden op de gevolgen van de klimaattransitie, waarin kansen en risico's inzichtelijk zijn gemaakt. Welke visie heeft een autoproducent op de ontwikkeling van elektrisch rijden? Wat betekent dit voor de ontwikkeling van nieuwe modellen? Scenario's over veranderende markten kunnen daarbij heel nuttig zijn. Kunnen olie- en gasbedrijven zelf ook sturend zijn in de transitie naar hernieuwbare energie of zijn zij slechts afhankelijk van de vraag?

Verder wordt verwacht dat bedrijven transparant zijn over de voortgang en resultaten van genomen klimaatmaatregelen.

Contactmomenten en voortgang

Met behulp van het PACTA 2°C scenarioanalyse model van het 2 ° Investing Initiative is het beleggingsuniversum getoetst. Het rapport geeft inzicht in de ondernemingen waarvan gesteld kan worden dat zij in de komende 5 jaar het verst verwijderd zijn van een breed geaccepteerd 2 °C scenario. De analyse bestrijkt 70-90% van de broeikasgasemissies die samenhangen met een standaardportefeuille en omvat de door DNB beschreven transitiegevoelige sectoren zoals de fossiele energie sector. Op basis van de observaties in het rapport blijkt dat er relatief veel winst valt te behalen voor de energiesector (olie en gas) en automobielproducenten. Ondernemingen in portefeuille in deze sectoren staan momenteel voor de grootste uitdagingen in relatie tot de energietransitie, doordat zij momenteel meer opereren in lijn met een 2°C - 4°C scenario dan een 1,5-2°C scenario.

Vervolgstappen

Naar onze verwachting zullen in het tweede halfjaar van 2019 de eerste gesprekken met de geselecteerde bedrijven plaatsvinden. Het totale traject neemt, afhankelijk van de voortgang, in totaal drie jaar in beslag.

TABEL 5.4.1 ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA KLIMAATTRANSITIE¹

Ondernemingen	Voortgang
SUBARU CORP	Analyse afgerond
Renault SA	Analyse afgerond
BMW	Analyse afgerond
Marathon Oil Corporation	Analyse afgerond
Exxon Mobil Corp.	Analyse afgerond

¹ Bron: Achmea Investment Management

Leefbaar loon in de supermarkt- en textielsector

Een leefbaar loon is een loon waarmee een werknemer kan voorzien in basisbehoeftes van zijn of haar gezin; van voeding, gezondheidszorg, kleding, huisvesting tot scholing. Afhankelijk van het land kan dit overeenkomen met het minimumloon, maar in vele landen is er of geen wetgeving op dit terrein, of is het minimumloon onvoldoende om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Dit geldt voor ontwikkelingslanden, maar ook dichterbij huis in landen als Hongarije, het Verenigd Koninkrijk of Polen. Juist daarom hebben bedrijven een belangrijke verantwoordelijkheid wat betreft het betalen van een leefbaar loon. Hoewel het betalen van een leefbaar loon in eerste instantie lijkt te leiden tot hogere kosten, kan het ook leiden tot lagere kosten en hogere winstgevendheid. Dit blijkt o.a. uit onderzoeken van Berenschot en Chapman &Thompson op dit onderwerp.

Er is gekozen om twee sectoren te selecteren voor het engagementprogramma, namelijk de kleding- en supermarktsector. Het onderwerp is voor deze sectoren materieel en ze kunnen ook relatief eenvoudig verbeteringen op dit thema realiseren. Er wordt bij de uitvoering van dit thema nauw samengewerkt met het Platform Living Wage for Financials (PLWF). Dit is een samenwerkingsverband van financiële instellingen, waaronder MN, ASN, a.s.r. , Triodos IM, NN IP, Robeco en Kempen. Binnen dit platform wordt informatie uitgewisseld, is een methodologie ontwikkeld om bedrijven te analyseren op hun prestaties op het gebied van leefbaar loon en wordt er samengewerkt om de resultaten van het platform onder de aandacht te brengen. Engagements worden indien mogelijk samen gevoerd of

gecoördineerd. Dit maakt het voor dit engagementtraject mogelijk zowel de efficiency als effectiviteit te vergroten.

Doel van dialoog

Leefbaar loon is een complex onderwerp, zeker in een bedrijf met honderden toeleveranciers. Daarom hebben we op meerdere niveaus doelstellingen geformuleerd waarop een bedrijf stappen kan zetten die we in tabel 5.4.1 verder toelichten. Afhankelijk van het bedrijf leggen we de nadruk op één of meer van deze doelstellingen.

TABEL 5.4.1 DOELSTELLINGEN LEEFBAAR LOON¹

Doelstelling	Toelichting
Beleidsvorming	Het bedrijf heeft beleid ontwikkeld op het onderwerp leefbaar loon.
Implementatie & toetsing	Het bedrijf implementeert haar beleid in haar eigen bedrijfsvoering en bij haar toeleveranciers. Het bedrijf monitort actief de voortgang hiervan.
Randvoorwaarden	Het bedrijf zorgt tevens dat de randvoorwaarden voor een leefbaar loon, zoals collectieve onderhandeling en vakbondsvrijheid, gewaarborgd zijn.
Samenwerking	Het bedrijf werkt op dit thema samen met andere partijen.
Transparantie	Het bedrijf is op dit thema transparant richting investeerders, consumenten en andere stakeholders wat betreft haar beleid, de implementatie en de voortgang.

¹ Bron: Achmea Investment Management

Voortgang

We zijn met het thema leefbaar loon medio 2018 van start gegaan. Er zijn toen twee sectoren geselecteerd binnen dit engagement thema; de kleding- en supermarktsector.

Het afgelopen halfjaar hebben we de nadruk gelegd op engagement met supermarkten. Zo is gewerkt aan het toepasbaar maken van de methodologie van het Platform Living Wage Financials voor supermarktketens. We hebben dit gedaan op basis van eigen onderzoek en diverse gesprekken met experts van bijvoorbeeld maatschappelijke - en sector organisaties. Op basis van deze nieuwe methodologie zijn de bedrijven onder de loep genomen. De belangrijkste conclusie is dat eigenlijk alle supermarktketens nog aan het beginpunt staan wat betreft aandacht voor leefbaar loon, op een aantal veelbelovende pilots na. Na een eerste ronde gesprekken in 2018 zijn we dan ook op basis van deze bevindingen in 2019 een tweede ronde gesprekken aangegaan met alle vijf bedrijven. Met de bedrijven uit de kledingsector bespreken wij in de tweede helft van 2019 de uitkomsten van onze nieuwe analyses op basis van de PLWF methodiek.

TABEL 5.4.2 ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA LEEFBAAR LOON IN SUPERMARKT EN TEXTIELSECTOR¹

Onderneming	Voortgang
Home Depot	lopende
Hugo Boss	lopende
Ralph Lauren	lopende
TJX Companies	lopende
VF Corp	lopende
Casino Guichard-Perrachon S.A.	lopende
Carrefour S.A.	lopende
Koninklijke Ahold Delhaize N.V.	lopende
Metro A.G.	lopende
Tesco PLC	lopende

¹ Bron: Achmea Investment Management

Gezonde voeding

Goede en voldoende voeding is van groot belang voor een gezonde samenleving. Juist voedingsbedrijven kunnen hier een belangrijke bijdrage aan leveren en tevens inspelen op deze groeiende markt. Zo kunnen zij voedingswaarde en gezondheid meer prioriteit geven bij het ontwikkelen van producten, gezondheid meewegen in de prijsstelling en consumenten actief informeren over de voedingswaarden van producten.

De Acces to Nutrition index is een initiatief dat wereldwijd bedrijven in de voedingssector rangschikt op basis van hun presentaties op onder andere de thema's:

- Voorkomen van ondervoeding;
- Voorkomen van obesitas;
- Verantwoorde marketing richting kinderen en het promoten van borstvoeding.

De index is ontwikkeld op basis van kennis van investeerders, wetenschappers en organisaties als de World Health Organisation. Er bestaat zowel een wereldwijde index als regionale indices die inzoomen op bedrijven uit de Verenigde Staten, India, Mexico en Zuid-Afrika. De nieuwste editie van de wereldwijde index is in mei 2018 gelanceerd en de editie die specifiek is gericht op de Verenigde Staten in november 2018.

De resultaten laten zien dat voedingsbedrijven nog belangrijke stappen op dit thema kunnen zetten. Zo blijkt dat slechts een derde van de voedingsproducten van onderzochte bedrijven als gezond kunnen worden gekwalificeerd. Om de resultaten via investeerders onder de aandacht te brengen bij bedrijven is er naast het onderzoek zowel een investor statement als een collectief engagementprogramma gelanceerd. Aan beide nemen we in het kader van dit engagement thema actief deel om zo bedrijven te stimuleren stappen te zetten op dit thema.

Doel van dialoog

Achmea IM heeft in het engagementtraject verschillende doelen gesteld voor de bedrijven, gebaseerd op de uitgangspunten van de access to nutrition index:

- Bedrijven geven goede voeding een gedegen plek geven in het beleid en corporate governance;
- Het bedrijf zet zich in om goede en gezonde producten te ontwikkelen;
- Het bedrijf zet zich in om goede voeding tegen een betaalbare prijs beschikbaar te maken;
- Het bedrijf ondersteunt met haar marketingactiviteiten een gezond voedingspatroon;
- De producten van het bedrijf passen in een gezond dieet en gezonde levensstijl;
- Het bedrijf geeft via de verpakking goede informatie aan consumenten over de voedingswaarden.
- Bedrijven werken actief samen met andere stakeholders op het gebied van goede voeding.

“Waar in ontwikkelingslanden ondervoeding zich concentreert rond lage- en middeninkomens, is het overgewicht dat zich concentreert onder lage inkomens in ontwikkelde landen”

– UN Food and Agricultural Organisation UN

Voortgang

Na het ondertekenen van het investor statement heeft Achmea IM een selectie van bedrijven gemaakt waarmee zij het engagementtraject van start wil gaan. Hierbij is onder andere gekeken naar de exposure per bedrijf in de portefeuille. In augustus en september 2018 zijn, in samenwerking met de coalitie van investeerders, de brieven verstuurd naar de bedrijven waar we binnen dit collectieve engagementprogramma een coördinerende rol hebben: Unilever, Nestlé, Conagra en Suntory.

Op dit moment hebben we met alle genoemde bedrijven contact gehad. We zien echter wel duidelijke verschillen tussen de bedrijven.

In de tweede helft van 2019 zullen we de dialoog voortzetten met in het bijzonder aandacht voor de volgende onderwerpen:

1. Het hoge suikergehaltes van producten;
2. Een strenger beleid ten aanzien van de marketing van ongezonde producten richting kinderen;
3. Het gezonder maken van de gehele productportfolio door gehalte van ongezonde ingrediënten (suiker en vet) te verminderen en het gehalte van gezonde ingrediënten te vergroten;
4. Het vergroten van de toegankelijk van gezonde voeding en daar een specifieke strategie per land of regio voor te ontwikkelen.

TABEL 5.4.1 ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA GEZONDE VOEDING¹

Onderneming	Voortgang
Conagra	lopende
Nestlé	lopende
Suntory	lopende
Unilever	lopende

¹ Bron: Achmea Investment Management

5.5. ESG Nederland

Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen hebben de speciale aandacht van Nederlandse institutionele beleggers, vanwege de directe sociaaleconomische belangen die de bedrijfsactiviteiten met zich mee brengen. Belangrijke strategische besluiten van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen zoals fusies en overnames, kunnen significante effecten hebben op lokale werkgelegenheid, de concurrentiepositie van de onderneming en langetermijn waarde creatie. Ook remuneratievoorstellen of (her)benoemingen van bestuurders leiden regelmatig tot maatschappelijk discussie. Wij hechten er dan ook grote waarde aan om op structurele wijze de dialoog te voeren met de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Hierbij toetsten wij de beleidsvoorstellen aan de uitgangspunten en best-practices van de Nederlandse Corporate Governance Code (herzien in 2016), en vanaf 1 januari 2019 aan de Nederlandse Stewardship Code. Bij het voeren van de dialogen trekken wij zoveel mogelijk op in collectief verband, verenigd in Eumedion.

De principes uit de Stewardship Code bieden institutionele beleggers de mogelijkheid verantwoording af te leggen aan hun deelnemers en klanten over de wijze waarop zij als betrokken belegger invulling geven aan hun aandeelhoudersrechten. De Stewardship Code is in lijn met de verantwoordelijkheden die voor aandeelhouders gelden ten aanzien van transparantie rond het betrokkenheidsbeleid en stembeleid, zoals vastgelegd in de herziene EU-richtlijn aandeelhoudersrechten (Shareholders' rights directive). Zij onderstreept ook het belang van aandeelhoudersbetrokkenheid voor het streven naar lange termijn waardecreatie van de Nederlandse beursondernemingen, zoals vastgelegd in de Nederlandse Corporate Governance Code. Daarnaast verlangt de Stewardship Code van institutionele beleggers de bereidheid om, eventueel samen met andere institutionele beleggers, een constructieve dialoog aan te gaan met de Nederlandse beursondernemingen en met andere belanghebbenden.

Overzicht dialogen

In de eerste helft van 2019 is het Pensioenfonds, voorafgaand aan de aandeelhoudersvergaderingen, in dialoog gegaan met zeven Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Deze dialogen vonden plaats binnen het Eumedion verband, zie tabel 5.5.1.

TABEL 5.5.1 DIALOGEN MET NEDERLANDSE BEURSGENOTEERDE ONDERNEMINGEN H1 2019

Onderneming	Besproken onderwerpen
Ahold-Delhaize	Lange termijn waardecreatie model, diversiteit, strategie, remuneratiebeleid.
DSM	Langetermijnwaardecreatie model, competentie- en diversiteitsmatrix, remuneratiebeleid.
Heineken	Lange termijn waardecreatie model, competentie- en diversiteitsmatrix, strategie en risico's, duurzaamheid, gedragscode, bier promotors.
Philips	Langetermijnwaardecreatie model, competentie- en diversiteitsmatrix, Remuneratie, externe auditor, risicomanagement.
Royal Dutch Shell	Klimaatbeleid, remuneratiebeleid.
Unilever	Strategie, remuneratiebeleid, duurzaamheid, corporate governance.
Wolters Kluwer	Langetermijnwaardecreatie model, competentie- en diversiteitsmatrix, Remuneratiebeleid.

Relevante ontwikkelingen

Dit jaar waren er diverse agendapunten op de aandeelhoudersvergadering geagendeerd die tot discussie leidden bij investeerders. Zo is er met ondernemingen gesproken over remuneratiebeleid, diversiteit, risicomanagement en cultuur.

Vorig jaar stemde 12,7% van de aandeelhouders van Royal Dutch Shell (hierna: Shell) voor de door *Follow This* geagendeerde klimaatresolutie. In 2019 besloot *Follow This* haar geagendeerde resolutie voortijdig in te trekken en Shell tijd te geven om haar klimaatambities in lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs. Dit gebeurde nadat Shell in een gezamenlijke verklaring met een aantal aandeelhouders aankondigde, dat Shell doelstellingen gaat invoeren om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en om deze klimaatdoelstellingen te koppelen aan het beloningsbeleid voor de raad van bestuur.

Dialogen met Nederlandse ondernemingen

Binnen het Eumedion verband en namens een aantal institutionele beleggers voerde het Pensioenfonds het gesprek met **Wolters Kluwer** in aanloop naar de aandeelhoudersvergadering. Een belangrijk gespreksonderwerp is het remuneratiebeleid. Dit remuneratiebeleid is sinds 2011 niet meer geagendeerd op de aandeelhoudersvergadering terwijl er diverse vragen op dit vlak leven bij investeerders zoals over de hoogte van de remuneratie. Het salaris van de CEO staat al jaren in de top van de beloningen van topbestuurders van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland. Vanwege nieuwe wetgeving dient Wolters Kluwer het (herziene) beloningsbeleid ter stemming voor te leggen op de aandeelhoudersvergadering in 2020. Ook spraken we met Wolters Kluwer over haar business model in relatie tot lange termijn waardecreatie,

het verbinden van specifieke doelstellingen aan de *Sustainable Development Goals* van de Verenigde Naties en over het publiceren van de diversiteit en achtergronden van bestuurders. We hebben tijdens de aandeelhoudersvergadering een aantal suggesties gedeeld met de raad van commissarissen en raad van bestuur om te komen tot een maatschappelijk verantwoord beloningsbeleid. Het bestuur heeft deze suggesties ter harte genomen. Wij blijven met het bestuur van Wolters Kluwer in gesprek in de aanloop naar het opstellen van een nieuw remuneratiebeleid.

We hebben met **Philips** gesproken over diverse onderwerpen, waaronder het lange termijn waardecreatie model. We hebben stilgestaan bij de link tussen financiële en niet-financiële *Key Performance Indicators* (KPI's) en de integratie hiervan in het waarde creatie model. In het kader van het diversiteitsbeleid is er binnen Philips het doel gesteld om het percentage vrouwen in senior management posities te verhogen naar 25% in 2020. Er is een *unconscious bias awareness* training ontwikkeld om het risico op *bias* (vooringenomenheid) te mitigeren en de inclusieve cultuur te optimaliseren. Ook is er stilgestaan bij het invoeren van niet-financiële KPI's in het beloningsbeleid. We hebben gesproken over de effectiviteit van het risicomangement en control framework in relatie tot eventuele fraude of corruptiezaken en over cybersecurity risico's. Tenslotte hebben we gesproken over het verlengen van het contract met de huidige accountant.

Bij **Heineken** spraken we over het lange termijn waardecreatie model. Ook hebben we het opnemen van een competentie- en *board diversity* matrix in het jaarverslag aangeraden. Daarnaast hebben we uitgebreid gesproken over strategie in het algemeen en daaraan gerelateerde risico's zoals wet- en regelgeving ten aanzien van alcoholgebruik. Zo is ook stilgestaan bij de groei van alcoholvrije dranken, een trend waar Heineken met Heineken 0.0 succesvol op inspeelt. Vanwege haar activiteiten in landen die behoren tot de meest corrupte landen in de wereld is het voor ons van belang om te weten hoe effectief Heineken is in het tegengaan van corruptie en omkoping.

Bij **Ahold-Delhaize** is gesproken over hun lange termijn waardecreatie business model. Er is een mooi overzicht opgenomen in het jaarverslag, echter zonder een kwantitatieve weergave van de bijdragen in 2018. Qua diversiteit in de raad van commissarissen zit Ahold Delhaize op het gewenste niveau van 30% vrouwelijke commissarissen. Het statutaire bestuur kent geen vrouwen, daarnaast kent de Executive Committee slechts één vrouw op de acht leden. We hebben vragen gesteld over het streefcijfer inzake genderdiversiteit en op welke termijn Ahold Delhaize dit streefcijfer wil realiseren. Tevens is gesproken over het voornemen om het beloningsbeleid aan te passen. Ahold Delhaize heeft, in tegenstelling tot wat gebruikelijk is, geen consultatie gehouden bij grote Nederlandse aandeelhouders. We hebben gesproken over

de interne beloningsverhoudingen en het effect van het voorgenomen beloningsbeleid hierop.

Bij **Unilever** is gesproken over de strategie, onder andere op het gebied van e-commerce activiteiten. Het bedrijf heeft recent een reeks gezondheids- en wellness gerelateerde overnames gedaan, zoals bijvoorbeeld in Nederland *De Vegetarische Slager*. Unilever heeft ambities om haar vaardigheden op het gebied van digitalisering en groeijsnelheid te vergroten. Hiervoor is het van belang het juiste personeel aan te trekken en/of intern op te leiden. Unilever is er in geslaagd een nieuwe topman aan te stellen bij haar grootste divisie *Beauty & Personal Care*. Hij komt over van het Amerikaanse Amazon.com en neemt veel kennis mee op het gebied van innovatie, consumentenproducten en de onlinetailindustrie.

Daarnaast is er gesproken over het aangepaste en meer gematigde beloningsbeleid. Sinds het aantreden van de nieuwe CEO begin 2019 is de vaste beloning verlaagd. Ook neemt Unilever duurzaamheidscriteria op in de doelstellingen voor de beloning van bestuurders.

Tenslotte is er stilgestaan bij de in 2018 voorgenomen samenvoeging van de twee hoofdkantoren van Unilever die door een gebrek aan steun van met name Britse aandeelhouders tot nader order is uitgesteld. Het bestuur blijft van mening dat de simplificatie op de lange termijn in het belang is van aandeelhouders. Een ander unificatievoorstel is wel reeds uitgevoerd, namelijk het afschaffen van de preferente aandelen. Unilever heeft besloten om alle certificaten van aandelen om te zetten in aandelen. Vanaf 1 juli 2019 kan aan de effectenbeurzen alleen nog in aandelen van Unilever worden gehandeld.

Bij **DSM** is onder meer gesproken over de competentie- en diversiteitsmatrix en het lange termijn waardecreatie model. Ook zijn we geconsulteerd over het nieuwe beloningsbeleid. We constateren dat de principes van het bestaande beloningsbeleid gehandhaafd zijn. De raad van commissarissen wil flexibiliteit om de maatstaven voor de jaarbonus en de lange termijn bonus aan te kunnen passen zolang dit in lijn is met de strategische doelstellingen van de onderneming en lange termijn waardecreatie. Wij hebben het belang benadrukt van een duidelijke rapportage over de gekozen maatstaven, doelstellingen en prestaties in het jaarlijkse remuneratierapport.

We zijn met de raad van bestuur van **Royal Dutch Shell** (hierna: Shell) in gesprek over diverse onderwerpen. Regelmatig is er kritiek op ondernemingen die naast een zeer prominent zichtbaar klimaatbeleid op de achtergrond via brancheverenigingen en lobby een tegengesteld geluid laten horen richting beleidsmakers en zo een meer progressief klimaatbeleid vertragen of tegenhouden. Shell wil meer openheid geven over haar aanpak. Shell geeft aan binnen de grenzen van het Parijs-akkoord te willen blijven. We spraken over de vele lidmaatschappen van handelsverenigingen en belangenbehartigers in diverse landen. Shell heroverwoog

diverse lidmaatschappen en heeft haar lidmaatschap van de invloedrijke Amerikaanse lobbyclub AFPM opgezegd omdat de klimaatambities van de lobbyorganisatie volgens Shell niet ver genoeg gaan.

Met de voorzitter van de remuneratiecommissie hebben we gesproken over het beloningsbeleid. Wij hebben input geleverd voor de totstandkoming van een voorgenomen gewijzigd beloningsbeleid. Zo vinden wij eenvoud, focus op lange termijn doelstellingen, belonen van een juiste uitvoering van de strategie en de energietransitie belangrijk. De hoogte van de lange termijn bonus zal deels bepaald worden afhankelijk van behaalde doelstellingen op het gebied van reductie van CO₂-uitstoot.

Met Shell is uitvoerig gesproken over de klimaatambities van de onderneming en de mate waarin deze in lijn is met twee graden scenario's. De leiding van Shell is overtuigd dat de huidige koers zowel op korte als op langere termijn leidt tot een belangrijke reductie van de uitstoot van CO₂ en past binnen de Parijse klimaatdoelstellingen. Voorwaarde voor Shell is echter dat de politiek en maatschappij als geheel ook nadrukkelijk voor deze richting kiezen. Dit roept vragen op over de precieze ambities van Shell. Beleggers vroegen de onderneming om meer helderheid op dit gebied en vooral ook om duidelijker een leidende rol in het klimaatdebat op zich te nemen. De dialoog met Shell wordt voortgezet.

6. Samenwerking & Collectieve Initiatieven

Waar mogelijk en gewenst is het pensioenfonds, vertegenwoordigd door Achmea Investment Management, betrokken bij andere vormen van dialoog. Met andere beleggers worden dan bijvoorbeeld de krachten gebundeld voor een collectief engagement. Deze dialogen zijn vaker gericht op sectoren, specifieke onderwerpen (bijvoorbeeld remuneratie of CO-uitstoot) of overheden en andere regelgevende instanties.

6.1. Aansluiting bij internationale initiatieven

Achmea IM is actief in een aantal nationale en internationale samenwerkingsverbanden ter bevordering, ontwikkeling of uitdraging van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Daarnaast is Achmea IM ondertekenaar van een aantal initiatieven, die belangrijk zijn vanuit de identiteit van de eigen organisatie of die van onze klanten. Ten slotte trekt Achmea IM op met andere institutionele beleggers, bijvoorbeeld daar waar collectieve dialoog met ondernemingen of internationale beleidsmakers effectiever is dan op individuele basis.

Aansluiting bij internationale initiatieven

Achmea IM ondersteunt actief de volgende initiatieven:

Bestuurder van Eumedion
Lid van Investment Committee
Lid werkgroep bestuurdersbezoldiging
Lid Auditcommissie
Lid Juridische commissie

Lid Shareholders Responsibilities Committee

Signatory van de Principles for Responsible Investment

Signatory van het Carbon Disclosure Project

Collectieve initiatieven en investor statements

Achmea IM trekt samen op met ander institutionele beleggers waar dat effectief is en past binnen de kernthema's van ons en onze klanten. Ook steunen wij publiekelijk initiatieven indien ze de belangen van ons en onze klanten goed vertegenwoordigen.

Voortgang lopende en nieuwe initiatieven

In de eerste helft van 2019 was Achmea IM actief in 37 collectieve engagements en samenwerkingsverbanden, waarvan 6 initiatieven in de eerste helft van 2019 werden gestart.

Voorkomen van damdoorbraken samen met de PRI

Een onderwerp waar we dit halfjaar veel aandacht aan hebben besteed, is de ramp bij een mijn van het mijnbouwbedrijf Vale. Door de doorbraak van een dam waarachter afval uit de mijn was opgeslagen, zijn honderden mensen in Brazilië om het leven gekomen. Dit was niet de eerste keer dat een soortgelijke damdoorbraak plaatsvond bij het bedrijf. We hebben daarom in samenwerking met een coalitie van de PRI gesprekken gevoerd met het bedrijf om zowel deze doorbraken in de toekomst te voorkomen als om aan te dringen op een gedegen genoegdoening voor de slachtoffers. Aangezien deze problematiek breed speelt in de mijnbouw hebben we tevens met een brede groep van investeerders 500 bedrijven opgeroepen transparanter te zijn over de risico's van deze dammen en stappen te zetten om doorbraken te voorkomen.

Aankaarten misstanden in veehouderij met FAIRR

In de eerste helft van 2019 hebben wij ons aangesloten bij "Farm Animal Investment Risk & Return (FAIRR) initiative". FAIRR is een organisatie die zicht richt op de ESG-impact van de intensieve veehouderij door het ontwikkelen van benchmarks, doen van onderzoek en opzetten van gezamenlijke engagementtrajecten. Ook hebben we een investor statement ondertekend die fastfoodketens oproept zich in te zetten om de impact van vleesproductie op water en klimaat te verminderen.

Namens Climate Action 100+ de dialoog met Philips

Climate Action 100+ is een initiatief dat is opgericht door een diverse groep van investeerders om bedrijven met de grootste CO₂-uitstoot aan te sporen 1) de CO₂-uitstoot te verminderen, 2) transparanter te zijn over klimaatbeleid en -doelstellingen en 3) de governance op klimaatveranderingsvlak te verbeteren. Achmea IM draagt aan dit initiatief actief bij door namens de groep de gesprekken te leiden met Koninklijke Philips. Koninklijke Philips heeft ondanks haar inspanningen recent de CO₂-voetafdruk toch zien toenemen. Dit riep om extra aandacht voor maatregelen die vrachtluchten tot een minimum moeten beperken. De ambitie van Philips is het eigen bedrijf in 2020 CO₂ neutraal te maken, onder meer door de CO₂-uitstoot te compenseren. De onderneming rapporteert met ingang van dit jaar, mede op verzoek van Climate Action 100+, over de relevante klimaatrisico's in lijn met de aanbevelingen van de Task Force on Climate-related

Financial Disclosures. Tot slot verwelkomen wij dat de klimaatdoelstellingen van Philips als Science Based Targets zijn erkend, waarmee ook de plannen van het bedrijf na 2020 aantoonbaar in lijn met de Parijse doelstellingen zijn.

Een collectief van 11 Nederlandse institutionele beleggers voert engagement met 7 olie- en gasbedrijven met als doel het reduceren van broeikasgassen in het algemeen en methaan in het bijzonder. Namens deze groep leiden wij de dialoog met het Italiaanse Eni S.P.A.

Brief naar Glencore over klimaatdoelstellingen

Recent heeft Glencore aangekondigd haar bedrijfsstrategie in lijn te brengen met de klimaatdoelstellingen van Parijs. Met een groep internationale beleggers hebben we een brief naar Glencore gestuurd om deze nieuwe doelstellingen te ondersteunen en waarin wordt aangekondigd dat we graag de dialoog met het bedrijf aangaan over de implementatie van deze doelstellingen.

Uniforme CO₂-metingen door PCAF

Internationaal neemt de aandacht toe voor het Platform for Carbon Accounting Financials (PCAF) en de samenwerking binnen de financiële sector om tot uniforme CO₂-metingen te komen. Het van oorsprong Nederlandse initiatief krijgt een internationaal vervolg. Een Amerikaanse voorhoede van financiële dienstverleners heeft zich gemeld voor doorontwikkeling en kennisdeling binnen de sector. Het is een belangrijke stap in de acceptatie van eenduidige cijfers in klimaatrapportages door de financiële sector. In Nederland zetten de ontwikkelingen zich voort op het gebied van hypotheek. Het werkelijk energieverbruik door huishoudens kan worden geaggregeerd tot cijfers die een meer waarheidsgetrouw beeld geven van de CO₂-voetafdruk van hypotheekportefeuilles. Verder is Achmea IM als voorzitter van de PCAF werkgroep Corporate Debt betrokken bij het onderzoeken van een methodiek voor green bonds, die recht doet aan de positieve klimaateffecten van deze categorie beleggingen.

Waterrisico's in de agri- en kledingsector

In 2018 startten we een PRI dialoog over waterrisico's in de agrarische waardeketen. We bespreken risico's, maar ook moedigen wij vervolgstappen aan die leiden tot mitigatie en publieke rapportage over de voortgang hiervan. Wij leiden tezamen met een andere partij de dialoog met textiel- en kledingbedrijf Adidas.

Aankaarten schendingen arbeidsrechten bij de winning van kobalt

Op het gebied van arbeidsrechten hebben we de "Investor Statement on the Responsible Sourcing of Cobalt" hebben ondertekend. Bij het winnen van kobalt, een belangrijke grondstof voor bijvoorbeeld batterijen, spelen al vele jaren diverse arbeids- en mensenrechten schendingen. Via deze door de PRI geïnitieerde brief worden bedrijven opgeroepen de OESO-richtlijnen toe te passen in hun due diligence proces om deze problematiek aan te pakken.

Waarborgen arbeidsrechten bij Amazon

In relatie tot arbeidsrechten hebben we tevens een brief richting Amazon medeondertekend. Amazon is een snel groeiend bedrijf waar vanuit diverse partijen zorgen zijn over het waarborgen van arbeidsrechten en de openheid van Amazon over dit onderwerp. Via deze brief wordt Amazon

opgeroepen om transparanter te zijn over dit onderwerp en de internationale richtlijnen op dit onderwerp te respecteren, waaronder de Guiding Principles on Business and Human Rights van de Verenigde Naties en de International Labour Organization's verklaring inzake de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk.

TABEL 6.1.1 OVERZICHT COLLECTIEVE ACTIVITEITEN ACHMEA IM¹

Initiatief	Rol	Thema	Samenwerking	Sinds
Investor letter to Amazon on labour rights	Supporting Investor		Investor Alliance for Human Rights	H1 2019
Letter to mining companies on tailings dam disclosure	Supporting Investor	 	Investor Mining and Tailings Safety Initiative	H1 2019
Letter of reliance to Glencore on coal commitments	Supporting Investor		IIGCC	H1 2019
The Global Investor Engagement on Meat Sourcing	Supporting Investor	 	Farm Animal Investment Risk & Return (FAIRR) initiative	H1 2019
Farm Animal Investment Risk & Return (FAIRR) initiative	Member	 	Farm Animal Investment Risk & Return (FAIRR) initiative	H1 2019
Investor Statement on the Responsible Sourcing of Cobalt	Supporting Investor	 	PRI	H1 2019
Tobacco Free Pledge	Supporting Investor		Tobacco Free Portfolios	H2 2018
Statement of investor commitment to support a just transition on climate change	Supporting Investor	 	PRI, Grantham Research Institute and ITUC	H2 2018
Working Group on Sustainable Palm Oil Expectation Statement	Supporting Investor	 	PRI	H2 2018
Investor letter to energy companies regarding water disclosure	Supporting Investor	 	Interfaith Center on Corporate Responsibility (ICCR)	H2 2018
Investor expectations statement on deforestation in soybean supply chains	Supporting Investor	 	PRI	H2 2018
Investor Statement on Corporate Accountability for Digital Rights	Supporting Investor		Investor Alliance for Human Rights	H2 2018
Platform Living Wage for Financials	Member	 	10 Nederlandse Financiële instellingen	H2 2018
Climate change transition for oil and gas	Supporting Investor		PRI	H1 2018
Access to Nutrition	Supporting Investor		Access to nutrition	H1 2018
Engagement on breaches of the OECD guidelines	Supporting Investor		PRI, Aviva	H1 2018
CDP Non-disclosure Campaign	Supporting Investor		CDP	H1 2018
Global Investor Statement to Governments on Climate Change	Investor Statement		PRI	H1 2018
Investor Alliance for Human Rights	Supporting Investor		ICCR	H1 2018
Investor Decarbonisation Initiative	Supporting Investor		ShareAction	H1 2018
Investor Support for Alignment of Sustainability Requirements	Investor Statement		Mirova, MN	H1 2018

Know the Chain Investor Statement	Investor Statement		Know the Chain, ICCR	H1 2018
PRI water risks in agricultural supply chains	Supporting Investor		PRI	H1 2018
Letter to the International Organization of Securities Commissions on ESG disclosure	Investor Statement	 	PRI	H1 2018
Workforce Disclosure Initiative	Investor Statement		ShareAction	H1 2018
Climate Action 100+	Supporting Investor		IGCC, UN PRI, AIGCC, Ceres	H2 2017
Fairr antibiotics farm animals	Investor Statement		Fairr	H2 2017
Cattle linked deforestation	Supporting Investor	 	UN PRI, Ceres	H2 2017
PRI Carbon Disclosure Project Greenhouse Gasses	Supporting Investor		UNPRI	H2 2017
Investor Expectations on Corporate Climate Lobbying	Supporting Investor		UNPRI	H1 2018
Investor statement on Arctic National Wildlife Refuge	Ondertekenaar		UNPRI	H1 2018
Sustainable Protein Engagement	Supporting Investor	 	UNPRI	H1 2017
DNB SDG Werkgroep	Lid Werkgroep	 	Nederlandse Institutionele Beleggers	H1 2017
PRI Methane Engagement	Supporting Investor		UNPRI	H1 2017
Platform Carbon Accounting Financials	Voorzitter Werkgroep Credits		PCAF	H1 2017
Carbon Disclosure Project	Ondertekenaar		CDP	2009
UN PRI	Ondertekenaar	 	UNPRI	2007

¹ Bron: Achmea Investment Management

7. Bijlagen

7.1. Uitgangspunten van het Global Compact van de Verenigde Naties

Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het VN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en

2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;

4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;

5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en

6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;

8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en

9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het UN Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

7.2. Relevante bepalingen Nederlandse Corporate Governance Code (2016 versie)

Principe 4.1 De algemene vergadering

Principe De algemene vergadering kan een zodanige invloed uitoefenen op het beleid van het bestuur en de raad

van commissarissen van de vennootschap, dat zij een volwaardige rol speelt in het systeem van checks and balances binnen de vennootschap. Goede corporate governance veronderstelt een volwaardige deelname van aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering.

Relevante best practice bepalingen

4.1.1 Het toezicht van de raad van commissarissen op het bestuur omvat mede het toezicht op de verhouding met aandeelhouders.

4.1.5 Indien een aandeelhouder een onderwerp op de agenda heeft laten plaatsen, licht hij dit ter vergadering toe en beantwoordt hij zo nodig vragen hierover.

4.1.6 Een aandeelhouder oefent het agenderingsrecht slechts uit nadat hij daaromtrent in overleg is getreden met het bestuur. Wanneer één of meer aandeelhouders het voornemen hebben de agendering te verzoeken van een onderwerp dat kan leiden tot wijziging van de strategie van de vennootschap, bijvoorbeeld door het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, wordt het bestuur in de gelegenheid gesteld een redelijke termijn in te roepen om hierop te reageren (de responstijd). De mogelijkheid van het inroepen van de responstijd geldt ook voor een voornemen als hiervoor bedoeld dat strekt tot rechterlijke machtiging voor het bijeenroepen van een algemene vergadering op grond van artikel 2:110 BW. De desbetreffende aandeelhouder respecteert de door het bestuur ingeroepen responstijd, bedoeld in best practice bepaling 4.1.7.

Principe 4.3 Uitbrengen van stemmen

Principe Deelname van zoveel mogelijk aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering is in het belang van de checks and balances van de vennootschap. De vennootschap stelt, voor zover het in haar mogelijkheid ligt, aandeelhouders in de gelegenheid op afstand te stemmen en met alle (andere) aandeelhouders te communiceren.

Relevante best practice bepalingen

4.3.1 Een aandeelhouder stemt naar eigen inzicht. Van een aandeelhouder die gebruik maakt van stemadviezen van derden wordt verwacht dat hij zich een eigen oordeel vormt over het stembeleid of de door deze adviseur verstrekte stemadviezen.

4.3.5 Institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars, beleggingsinstellingen, vermogensbeheerders) plaatsen jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen.

4.3.6 Institutionele beleggers plaatsen jaarlijks op hun website en/of in hun bestuursverslag een verslag van de uitvoering van hun beleid voor het uitoefenen van het stemrecht in het desbetreffende boekjaar. Daarnaast brengen zij ten minste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd op algemene vergaderingen. Dit verslag wordt op de website van de institutionele belegger geplaatst.

7.3. Lijst van ondernemingen; Normatieve Dialogen

	Onderneming	Vestigingsplaats	Dialog geïnitieerd	Normschending
1	AbbVie, Inc.	Verenigde Staten	15-1-2019	Corruptie
2	Amazon.com, Inc.	Verenigde Staten	15-10-2017	Mensenrechten
	Amazon.com, Inc.	Verenigde Staten	15-10-2017	Arbeidsnormen
3	America Movil SAB	Mexico	15-7-2018	Arbeidsnormen
4	Anglo American plc	Verenigd Koninkrijk	15-7-2018	Mensenrechten
	Anglo American plc	Verenigd Koninkrijk	15-7-2018	Milieu
5	Anheuser-Busch InBev	België	14-3-2019	Arbeidsnormen
6	Apple Inc.	Verenigde Staten	15-10-2017	Mensenrechten
7	Banglalink Digital	Bangladesh	15-7-2017	Arbeidsnormen
8	Bayer AG	Duitsland	13-3-2019	Corruptie
9	BHP Billiton	Verenigd Koninkrijk	15-4-2017	Milieu
10	BP Plc	Verenigd Koninkrijk	21-3-2019	Mensenrechten
11	CaixaBank SA	Spanje	15-7-2018	Corruptie
12	Cargill, Inc.	Verenigde Staten	15-7-2017	Arbeidsnormen
13	China Petroleum & Chemical Corp.	China	14-3-2019	Corruptie
14	Commonwealth Bank of Australia	Australië	15-10-2018	Corruptie
15	Daimler AG	Duitsland	15-4-2017	Milieu
16	Danske Bank A/S	Denemarken	15-10-2018	Corruptie
17	Deutsche Bank AG	Duitsland	15-3-2019	Corruptie
18	Deutsche Post AG	Duitsland	15-7-2018	Arbeidsnormen
19	Enagas SA	Spanje	15-1-2019	Mensenrechten
20	ENGIE SA	Frankrijk	15-1-2017	Mensenrechten
	ENGIE SA	Frankrijk	15-1-2017	Milieu
21	Eni S.p.A.	Italië	15-4-2017	Milieu
	Eni S.p.A.	Italië	15-3-2019	Arbeidsnormen
	Eni S.p.A.	Italië	15-4-2017	Corruptie
22	Entergy Corporation	Verenigde Staten	15-7-2017	Milieu
23	Evergy, Inc.	Verenigde Staten	15-1-2019	Milieu
24	Exxon Mobil Corp.	Verenigde Staten	15-7-2017	Milieu
25	Facebook, Inc.	Verenigde Staten	28-3-2019	Mensenrechten
26	Fiat Chrysler Automobiles N.V.	Italië	15-4-2017	Milieu
27	GlaxoSmithKline plc	Verenigd Koninkrijk	15-1-2017	Corruptie
28	Glencore plc	Verenigd Koninkrijk	15-7-2018	Mensenrechten
	Glencore plc	Verenigd Koninkrijk	15-7-2018	Milieu
	Glencore plc	Verenigd Koninkrijk	15-7-2018	Arbeidsnormen
29	Honda Motor Co., Ltd.	Japan	15-10-2017	Arbeidsnormen
30	Iberdrola SA	Spanje	15-4-2018	Mensenrechten
31	JBS SA	Brazilië	15-7-2017	Milieu

	Onderneming	Vestigingsplaats	Dialogo geïnitieerd	Normschending
	JBS SA	Brazilië	15-7-2017	Arbeidsnormen
	JBS SA	Brazilië	15-7-2017	Corruptie
32	JPMorgan Chase & Co.	Verenigde Staten	15-10-2017	Corruptie
33	KBC Group SA/NV	België	15-4-2018	Mensenrechten
34	LafargeHolcim Ltd.	Zwitserland	15-7-2017	Mensenrechten
	LafargeHolcim Ltd.	Zwitserland	15-7-2017	Arbeidsnormen
35	Marubeni Corporation	Japan	15-4-2018	Mensenrechten
	Marubeni Corporation	Japan	15-4-2018	Milieu
36	Mitsubishi Corporation	Japan	15-10-2018	Mensenrechten
37	National Australia Bank Limited	Australië	15-7-2018	Corruptie
38	Naturgy Energy Group SA	Spanje	15-1-2018	Mensenrechten
39	NextEra Energy, Inc.	Verenigde Staten	15-1-2019	Milieu
40	Nordea Bank AB	Zweden	15-7-2018	Corruptie
41	Novartis AG	Zwitserland	15-1-2018	Corruptie
42	NTPC Ltd.	India	15-7-2017	Milieu
43	Petróleos Mexicanos SA	Mexico	15-7-2018	Milieu
44	Philip Morris International Inc.	Verenigde Staten	15-10-2017	Mensenrechten
45	Pilgrims Pride Corp.	Verenigde Staten	15-7-2017	Arbeidsnormen
46	Renault SA	Frankrijk	15-4-2017	Arbeidsnormen
47	Rio Tinto plc	Verenigd Koninkrijk	15-1-2017	Mensenrechten
	Rio Tinto plc	Verenigd Koninkrijk	15-1-2017	Milieu
48	Royal Dutch Shell plc	Nederland	15-1-2017	Mensenrechten
	Royal Dutch Shell plc	Nederland	15-1-2017	Milieu
	Royal Dutch Shell plc	Nederland	15-1-2017	Arbeidsnormen
	Royal Dutch Shell plc	Nederland	15-1-2017	Corruptie
49	Sanofi	Frankrijk	15-10-2017	Corruptie
50	Snam S.p.A.	Italië	15-1-2019	Mensenrechten
51	Southern Company	Verenigde Staten	15-7-2017	Milieu
52	Sumitomo Chemical Co., Ltd.	Japan	15-10-2018	Milieu
53	The AES Corporation	Verenigde Staten	15-4-2017	Mensenrechten
	The AES Corporation	Verenigde Staten	15-4-2017	Milieu
54	Total SA	Frankrijk	15-10-2018	Milieu
55	Vistra Energy Corp.	Verenigde Staten	15-7-2017	Milieu
56	Wells Fargo & Company	Verenigde Staten	15-1-2017	Mensenrechten
57	Westar Energy, Inc.	Verenigde Staten	15-7-2017	Milieu
58	Weyerhaeuser Co.	Verenigde Staten	15-3-2019	Mensenrechten
59	Wynn Resorts, Limited	Verenigde Staten	15-4-2018	Arbeidsnormen

7.4. Lijst van ondernemingen; Thematische Dialogen

Onderneming	Land van herkomst	Sector	Engagement omschrijving
American Water Works Company, Inc.	Verenigde Staten	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Chubu Electric Power Company, Incorporated	Japan	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Electricite de France SA	Frankrijk	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
ENGIE SA	Frankrijk	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Fortum Oyj	Finland	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Pinnacle West Capital Corporation	Verenigde Staten	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Public Service Enterprise Group Inc	Verenigde Staten	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Severn Trent Plc	Verenigd Koninkrijk	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Tohoku Electric Power Company, Incorporated	Japan	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
United Utilities Group PLC	Verenigd Koninkrijk	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Veolia Environnement SA	Frankrijk	Nutsbedrijven	Waterrisico bij water- en elektriciteitsbedrijven
Casino, Guichard-Perrachon SA	Frankrijk	Niet-duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
Home Depot, Inc.	Verenigde Staten	Duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
METRO AG	Duitsland	Niet-duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
Ralph Lauren Corporation Class A	Verenigde Staten	Duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
Royal Ahold Delhaize N.V.	Nederland	Niet-duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
Tesco PLC	Verenigd Koninkrijk	Niet-duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
TJX Companies Inc	Verenigde Staten	Duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
V.F. Corporation	Verenigde Staten	Duurzame consumptiegoederen	Leefbaar Loon
Royal Philips NV	Nederland	Industrie	Climate Action 100+
C.H. Robinson Worldwide, Inc.	Verenigde Staten	Industrie	Klimaat en transport
Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie	Klimaat en transport
Expeditors International of Washington, Inc.	Verenigde Staten	Industrie	Klimaat en transport
Royal Mail plc	Verenigd Koninkrijk	Industrie	Klimaat en transport
United Parcel Service, Inc. Class B	Verenigde Staten	Industrie	Klimaat en transport
adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	Waterrisico in de agri sector
Conagra Brands, Inc.	Verenigde Staten	Niet-duurzame consumptiegoederen	Access to Nutrition
Nestle S.A.	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen	Access to Nutrition
Suntory Beverage & Food Ltd.	Japan	Niet-duurzame consumptiegoederen	Access to Nutrition
Unilever NV	Nederland	Niet-duurzame consumptiegoederen	Access to Nutrition
SUBARU CORP	Japan	Duurzame consumptiegoederen	Dialogo Klimaattransitie

Onderneming	Land van herkomst	Sector	Engagement omschrijving
BMW	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	Dialoog Klimaattransitie
Exxon Mobil Corp.	Verenigde Staten	Energie	Dialoog Klimaattransitie
Marathon Oil Corporation	Verenigde Staten	Energie	Dialoog Klimaattransitie
OMV AG	Oostenrijk	Energie	Dialoog Klimaattransitie
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen	Dialoog Klimaattransitie
Covestro AG	Duitsland	Basismaterialen	Energie efficiëntie
Fortescue Metals Group Ltd	Australië	Basismaterialen	Energie efficiëntie
Nucor Corporation	Verenigde Staten	Basismaterialen	Energie efficiëntie
PPG Industries, Inc.	Verenigde Staten	Basismaterialen	Energie efficiëntie
Sika AG	Zwitserland	Basismaterialen	Energie efficiëntie
Umicore	België	Basismaterialen	Energie efficiëntie

Colofon

Deze halfjaarrapportage Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is een uitgave van Achmea Investment Management; opgesteld in juli 2019. Meer weten? Neem dan contact op met uw fondsmanager of account CIO.

Disclaimer

Achmea Investment Management B.V. ('Achmea IM') heeft de informatie in dit document met zorg samengesteld. De informatie is alleen bestemd voor gekwalificeerde beleggers en/of professionele beleggers zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht (Wft). Dit document is of bevat (i) geen aanbod of uitnodiging om financiële instrumenten te kopen, te verkopen of te verhandelen, (ii) geen beleggingsaanbeveling of beleggingsadvies, (iii) geen juridisch, fiscaal of ander advies. Achmea IM raadt u af een (beleggings)beslissing uitsluitend te baseren op de informatie in dit document. Raadpleeg in voorkomende gevallen een juridisch, fiscaal of andere adviseur. Achmea IM is niet aansprakelijk voor schade die het gevolg is van zo'n (beleggings)beslissing. De informatie in dit document is (mede) gebaseerd op informatie die Achmea IM van betrouwbaar geachte informatiebronnen heeft verkregen. Achmea IM garandeert niet de betrouwbaarheid van die bronnen en de juistheid en volledigheid van de van die bronnen verkregen informatie. De informatie in dit document is puur informatief en u kunt daaraan geen rechten ontleen. Alle informatie is een momentopname, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven. Het verstrekken van dit document na de oorspronkelijke publicatiedatum is geen garantie dat de hierin opgenomen informatie op die latere datum nog juist en volledig is. Achmea IM heeft het recht om deze informatie zonder aankondiging te wijzigen. Het noemen van rendementen op beleggingen in dit document dient uitsluitend als uitleg en toelichting. Achmea IM spreekt daarmee geen verwachting uit over het rendement of koersverloop van die beleggingen. De waarde van uw belegging kan fluctueren en in het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst. U mag de informatie in dit document alleen voor eigen persoonlijk gebruik kopiëren.

U mag de informatie niet overnemen, vermenigvuldigen, distribueren of openbaren zonder schriftelijke toestemming van Achmea IM. Alle informatie (teksten, foto's, illustraties, grafisch materiaal, handelsnamen, logo's, woord en beeldmerken) blijft eigendom van of in licentie bij Achmea IM en wordt beschermd door auteursrecht, merkenrecht en/of intellectueel eigendomsrecht. Er worden geen rechten of licenties overgedragen bij gebruik van of toegang tot deze informatie. Achmea Investment Management B.V., statutair gevestigd te Zeist (KvK 18059537), beschikt over een vergunning als beheerder van beleggingsinstellingen zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht. Achmea Investment Management B.V. is ingeschreven in het register van de Stichting Autoriteit Financiële Markten onder nummer 15001209.